

Naše planine

NAŠE PLANINE

Revija Planinarskog saveza Hrvatske

»Le Nostre Montagne« — Rivista della Federazione Alpina Croata

»Unsere Berge« — Zeitschrift des Kroatischen Bergsteigerbundes

»The Mountains« — Review of the Alpine Association of Croatia

»Nos Montagnes« — Revue de la Fédération Alpine Croate

Izдавач: Planinarski savez Hrvatske

Управа: Zagreb I, Gajeva 2a, telefon 37-316

Уредник: dr. Željko Poljak, Zagreb III., Škrlečeva 25/I

Редакциони одбор: prof. dr. Vladimir Blašković, Stjepan Brlečić, Pero Lučić-

Roki i dr. Miljenko Rendulić

Izlazi u 6 dvobroja godišnje. Godišnja pretplata za pojedince iznosi 400 Dinara, a za ustanove, društva i poduzeća 1000 Dinara. Cijena pojedinom dvobroju 150 Dinara

Tek. račun 400-73-3-1893

Stamparija »Borba«, Zagreb, Preradovićeva 21

GODINA XII

STUDENI—PROSINAC 1960.

BROJ 11-12

S A D R Ţ A J

Dragutin Horvat: Macelj	241
Stjepan Bek: Tragovima žumberačkih partizana	244
Prof. dr. Mihajlo Pražić: Nepoznata Učka	250
Petar Lučić-Roki: Na Etni iza erupcije	255
Zvonimir Pašer: Stari gradovi i dvorci Samoborskog gorja	258
Dr. J. Kovačević: Travnjaci Durmitorsko-sinjaljevinske i Centralne oblasti Crne Gore	263
Vlajko Krivokapić: Istraživanje Triglavskog glečera	267
Ma. K.: Otok Lokrum	268
Jasna Veronek: Slet planinara omladinaca na Kalniku	269
Vijesti	271
Prenj	275
Dr. Željko Poljak: Planinarski vodič po Hrvatskom Zagorju (posebni svezak)	

Slika na naslovnoj strani:

Na vrhu Badnja u Velebitu

Foto: Branko Lukšić

NAŠE PLANINE

GODINA XII

STUDENI—PROSINAC 1960.

BROJ 11—12

Dragutin Horvat, Krapina

MACE LJ

Zaista je čudno i pomalo nevjerljivo, da je tako lijep i interesantan kult naše domovine ili bolje rečeno Hrv. Zagorja malo poznat planinarima u Hrvatskoj, a napose zagrebačkim planinarima, kao što je to slučaj Macelja. Ne treba toliko zamjeriti drugima, kada ni nama, koji živimo u neposrednoj blizini Macelja, to gorje nije poznato i ni ne slutimo kakove ljepote skriva u sebi za svakoga koga zanima priroda. Tu će naći svoje zadovoljstvo planinar, lovac i botaničar, jer u sjevernom dijelu Hrvatske nema nigdje na jednom mjestu toliko zanimljivosti u gradī, sastavu, oblicima, flori i fauni kao ovdje. Naročito vegetacija čini snažan utisak i čovjek ne može vjerovati da crnogorične šume Macelja rastu u Zagorju, ne može se odhrvati utisku da nije u Gorskem Kotaru ili u šumama Slovenije.

Macelj je, mogu mirne duše tvrditi, nešto što treba vidjeti i doživjeti, to je gora koja će svakog svojom ljepotom, dubokim šumama, pogledima sa svojih grebena, svojom florom i faunom oduševiti i vjerujem svakog »zarobiti«, da se češće svrati u tišinu i spokojstvo jednog prirodnog parka punog mirisa četinara, a tako brižno njegovanog i čuvanog od strane šumara. Oni su jedini koji su do sada znali za ljepote Macelja, pomalo ljubomorno čuvali tu tajnu za sebe i uporno se borili, i to s uspjehom, da Macelj bude ono što jeste, da ostane i razvije se u svojstvenu ljepotu i prirodnu rijetkost.

Macelsko gorje leži u sjeverozapadnom dijelu Hrvatskog zagorja i tvori planinski masiv koji Hrvatsku dijeli od Slovenije. S juga se nalazi Strahinjčica (847 m) i Brezovica (534 m). Na istoku se nalazi Trakoščansko jezero a na zapadu seže Macelj do ceste Krapina—Rogaška Slatina.

Glavna gorska kosa Macelja, ili kako ga domaći ljudi zovu Macelska gora što treba razumjeti kao Macelska šuma, jer riječ »gora« u tom kraju znači šuma — teče od sjeveroistoka prema jugozapadu. U zapadnom i sjevernom dijelu masiva odvajaju se od glavne gorske kose pojedini prostrani grebenovi.

Planinski masiv Macelskog gorja pokazuje vrlo izbrazdan i izdubljen reljef, sa oštrim grebenima i dubokim jarcima. Relativna visinska razlika između grebena i dna jaraka iznosi 50—200 metara. U istočnom dijelu oblici grebena su blaži i sa manjim visinskim razlikama između grebena i jaraka. Najviša točka na istočnom dijelu je kota Debeli vrh (621 m), a najniža točka Smiljanova graba, 230 m nad morem. Čitav teren kao cjelina pada od sjevera prema jugu, pa prema tome i glavni vodotoci imaju taj smjer. Inklinacija terena na nekim mjestima dosiže 60 stepeni, dakle vrlo strmi nagib. Najveći nagib se nalazi na području zvanom »Prevojic.

Obilje vode omogućava stvaranje mnogih potoka i potočića. Glavni su Sutla, koja izvire u tom gorju, Maceljčica, Ravninčica itd.

Klimatske prilike odgovaraju onima u ostalim dijelovima Zagorja, sa dovoljno vlage, što omogućava brz i snažan razvoj flore. Najčešći vjetar je sjeveroistočnjak.

Temeljno kamenje u najvećem dijelu su tvrdi pješčenjaci, zatim vapneni i kršinasti pješčenjaci zelenkasto sive boje. Na manjem dijelu (istočnom) prevladavaju morski lapori i prhki lapori pješčenjaci koji su žučkaste boje. Sve to kamenje je miocenske tvorbe i ono pripada donjem, starijem, miocenu. Na izlokanim mjestima u dubokim jarcima i vododerinama pokazuju se glineni škriljevci, a ispod njih se nalaze dolomiti. Geološki ovo kamenje pripada kenozojskoj periodi, tercijalnoj formaciji.

Maceljsko gorje zanimljivo je sa florističkog i šumarskog gledišta. Glavna asocijacija je *Querceto carpinetum croat.* tj. zona kitnjaka i graba, a unutar nje dolaze vrste drveća: kitnjak, grab, bukva, klen, gorski javor itd. Interesantno je na ovom području što je baš i karakteristično za Macelj, sveza šubi i jele (*Fegetum abietetosum*), koje inače nalazimo zajedno samo u gorskim šumama bukve većih nadmorskih visina i obično iznad zone hrasta. Osim jeli od četinara ima mnogo običnog bora, smreke i ariša, a naročito je ariš dobro razvijen na višim položajima.

Baš ta pojaya, da se u Macelju pojavljuje bukva i jela sa ostalim četinarama, daje posebnu draž ovom gorju, pa i čitavom kraju, zbog čega se taj kraj odlikuje neobičnom ljepotom, različitom od specifičnog zagorskog krajobraza.

Jedna od pobuda da napišem ovaj članak bila je želja, da Macelj u prvom redu posjete planinari, za koje će duboko sam uvjeren to biti otkriće prvog reda i zaista nezaboravan planinarski užitak. U drugom redu želim ponukati ostale ljubitelje prirode, naročito botaničare, pa i etnologe, da obidu i prouče taj d'go Hrvatskog zagorja. Vjerujem da će i jedni i drugi naći interesantnih stvari koje treba proučiti i vidjeti. Zar imenima muškaraca u selima uz Macelj, kao što je »Junuša« ili »Borut« (okolica Trakoščana) ne bi bilo vrijedno proučiti porijetlo, jer su očito narodna i po mom nestrucnom mišljenju relikt davne slavenske prošlosti. Govor ljudi Maceljskog gorja specifičan je i vrijedan da se prouči. U izvornom domaćem obliku teško ga razumiju ostali Zagorci.

Kako doći do Macelja i vidjeti ga? Ništa lakše od toga. Njegovim jugozapadnim rubom ide željeznička pruga Zagreb—Krapina—Rogaška Slatina, a kroz južni dio vrlo dobra cesta Krapina—Gjurmanec—Ptuj. Unutar samog gorja postoje vrlo dobri šumski putovi, kao na sektor Lepa Bukva — Loboršćak ili cesta u sektor zvan Kal, kao i mnoštvo običnih šumskih putova (kao npr. za Trakoščan) te odličnih šumskih staza vrlo dobro izvedenih i održavanih.

Iz Zagreba i uopće iz Hrvatske, osim od pravca Varaždina, najprije i najlakše se dolazi u Macelj željeznicom preko Krapine još dvije stanice do Gjurmanca. To je tipično zagorsko mjestance sa velikom pilanom. Već na kolodvoru impresionira suprotno od željezničke stanice, preko kolosjeka, masiv Strahinjčice (847 m). Kada krenemo od kolodvora u mjesto, na lijevoj strani su strme padine Brezovice (534 m). Na nju je vanredan pogled od pilane. U središtu se la cesta za Macelj ide desno u pravcu Ptuja. Tom cestom pokraj pilane i dalje mimo kamenoloma »Horvatova pećina« treba produžiti 5 km do Lepe Bukve, gdje se uz samu cestu nalazi jednokatna lugarska kuća i šumski rasadnik. Ovdje smo već sa svih strana okruženi prekrasnom šumom crnogorice i bukve.

Ako želimo poći do najviših dijelova Macelja i do izvora Sutle, treba od lugarnice poći cestom još kojih pola kilometra. Tu se od ceste odvaja s lijeve strane šumska cesta, sposobna i za automobile, koja nakon nešto više od 1 sata hoda po prekrasnoj šumi vodi do Loboršćaka. Ovdje je podignuta mala lugar-

ska kućica. Kućica nije nastanjena, a idealno je mjesto za predah. Ovu kuću, sada neiskorištenu, ali inače u odličnom stanju, moglo bi se sada pretvoriti uz malo truda i troška u planinarski dom. Na Loboršćaku prestaje šumska cesta. Lugarska kuća je od kraja ceste udaljena kojih 150 metara. Ne vidi se zbog guste šume, no do nje vodi dobro vidljiva staza. Od lugarske kuće do izvora Sutle imade 2 i po sata laganog i umjereno hoda. To je jedna od najinteresantnijih tura u Macelju. Ako se od kraja šumske ceste skrene stazom, koja vodi desno, ona će dovesti do pod Debeli vrh (621 m), najvišu točku u istočnom dijelu Macelskog gorja (razgled zbog visoke šume dosta slab). Producimo li ravnou sa šumske ceste u pravcu jugozapada, staza će nas kroz Veliku ravan, Knezovu ravan i Falce dovesti na izvor Sutle. Na tom putu prolazi se prekrasnom šumom, sve dok u blagom usponu staza ne izbjije na hrbat, kojim je za vrijeme prošlog rata prolazila granica »velikog rajha«, što se vidi i po ostacima graničkog stupa. Ova staza izbjija na nekoliko mjesta na šumske proplanke sa kojih se pruža nezaboravni pogled na centralni dio Macelja, dok se na jugu vidi Strahinjčica i Brezovica, na jugoistoku Ivančica, a lijevo od Ivančice Ravna gora i kraj oko Trakoščana, Cvetlina i Višnjice. Najljepši je pogled sa proplanka zvanog »Krapinska ledinka«, jer se, ako gledamo prema jugu, prema Strahinjčici s desne strane nižu Brezovica, Kuna gora i gore oko Klanjca, Kumrovca i dalje sve do Samoborskog gorja, a s lijeve strane Ivančica. Narod je vjerojatno ovu čistinu nazvao »Krapinska ledinka« (livada) zato jer se lijepo vidi dolina u kojoj je Krapina. Izvor Sutle nalazi se nedaleko, kojih pola sata odavle, 30 metara ispod grebena u jednoj blagoj uvalici. To je skromni izvor, ograđen kamenom. Služi lugarima i šumskim radnicima za uzimanje vode. Nešto niže od izvora, nad kojim su se nadvile snažne i impozantne bukve, iz vlažnog i pomalo blatinjavog jarka cijedi se potočić, koji brzo silazi k jugozapadu i putem jača tako da kod Lupinjaka već čini malu rječicu. Tako se rađa Sutla.

Od izvora Sutle može se vratiti istim putem do lugarnice na Loboršćaku i dalje poći na Trakoščan, a može se produžiti stazom od izvora niz potok Sutlu na šumsku cestu i dalje po slovenskoj strani do sela Sv. Rok ob Sothi i željezničke stanice Lupinjak na pruzi za Zagreb odnosno za Rogašku Slatinu.

Interesantan je predio zvan »Ilovec«, jer nam se sa njega pruža mogućnost pregleda na glavni greben Macelja, kao i na središnji dio i krajnji jugoistočni dio. Do Ilovec dolazimo preko lugarske kućice u Loboršćaku tako, da krenemo u pravcu izvora Sutle kojih 15 minuta hoda. Tu se odvaja staza u lijevo koja će za kojih 1 sat hoda dobro izvedenim putom dovesti na Ilovec. Šteta da se je od dotrajalosti srušila stara razgledna piramida, koja je služila kao osmatračica radi zaštite šume od požara.

Rekli smo da u područje Macelja spada i znameniti feudalni dvorac Trakoščan sa istoimenim jezerom, smješten između Macelske i Ravne gore. Do Trakoščana može se doći tako, da se od lugarnice kod Lepe Bukve krene cestom u pravcu Ptuja mimo mjesta gdje se odvaja put za Loboršćak, pa dalje preko »Velikog Stoga«, gdje se cesta doista uspinje kao na stog sijena, pa dalje ispod predjela zvanog Kamena gora šumskim običnim putem sve do jezera. S državne ceste treba skrenuti na šumski put nešto niže od gostionice u kući Dobranca u zaseoku Ferčeci, gdje se treba propitati za put, jer nema markacije.

Već sam na početku članka spomenuo, da ni nama iz najbliže okolice Macelja nisu ljepote tog gorja bile poznate. Planinari iz Krapine pristupili su markiranju puta od Lepe Bukve na Loboršćak i do izvora Sutle, dakle na najljepšem dijelu Macelja, no tu akciju trebalo bi nastaviti i markirati i ostale dijelove, naročito put do Trakoščana, koji traje oko 3 sata hoda.

Pitanje planinarske kuće moglo bi se vrlo lako urediti s malo troška i truda uređenjem lugarske kuće na Loborčaku, koja sada stoji prazna. No to će postati aktuelno tek onda kada nepoznate ljepote Macelja privuku više planinara nego do sada.

Najljepši dio Macelja može se, naravno uz malo više truda, pregledati u jednom danu i to od želj. stanice Gjurmanec preko Lepe Bukve, Loborčaka i Krapinske Ledinke do izvora Sutle i dalje do želj. stanice Lupinjak. — Tko želi ostati dulje naći će noćiste kod seljaka, a uz predhodno odobrenje i u lugariji kod Lepe Bukve, koja ima namještene sobe s nekoliko ležaja. Odobrenje za noćenje kod Lepe Bukve treba tražiti od šumarije u Krapini.

Izgradnjom autoputa Zagreb—Krapina—Ptuj koja je već počela, Macelj će postati još pristupačniji i sigurno će postati značajni objekt za rekreaciju.

Želim da ovaj članak pobudi interes za Macelj, do sada tako malo poznat, pa ako u tome bude uspjeha biti će to nagrada onima koji su ga već ranije zavoljeli.

Stjepan Bek, Zagreb

Tragovima žumberačkih partizana

Na potezu visova Oštrelj—Pleš u Samoborskom i Žumberačkom gorju, u organizaciji Planinarskog saveza Hrvatske, održan je 23. oktobra o. g. IV republički orijentacioni marš. Sudjelovalo je 105 učesnika u ekipama od po tri natjecatelja iz Zagreba, Bjelovara, Rijeke, Samobora i drugih mjesta. Ekipa su u zatvorenom sastavu prolazile kroz kontrolne tačke i uz kretanje po terenu izvršile i nekoliko posebnih zadataka.

Prvo mjesto osvojila je ekipa »Velebit VI« s vođom Šturmanom, a drugo i treće s podjednakim brojem bodova »Velebit I« i »Zeljeznica«, omladinska ekipa I. U jakoj konkurenciji 35 ekipa, od kojih su samo tri odustale, ženske ekipa plasirale su se na 20, 21. i 26. mjesto.

Takmičenjima je osim predstavnika Planinarskog saveza Hrvatske prisustvovao Emil Ivanc, sekretar Glavnog odbora Saveza boraca Hrvatske.

Oktobarsko nedjeljno jutro. Sumaglica prekriva još usnuli grad. Uz rijeku ribići su iskoristili iznenadni nagovještaj jesenskog lijepog dana i očekuju prije zimskog odmora još jednom igru plovaka. Nekoliko lovaca uz rub šumarka na trnošćima s puškom u krilu strpljivo očekuje lovinu i čini se — sanjari.

Što se više udaljujemo od grada sve su jasnije boje pejzaža u kome se po koja purpurno crvena ili limunasto žuta krošnja ocrta kao nemarno nabačeni potez kista na slikarskom platnu; na horizontu se pojavljuju planinski vijenci. Sve se snažnije osjeća dah prirode.

Doskora će i naše vozilo s asfaltne ceste Zagreb—Karlovac preko prvih žumberačkih sela zaći u centralno područje jednog ustaničkog gorskog kraja ...

EKipe polaze

Istovremeno s ranim jutarnjim satima, s položaja Oštrelca u razmaku od tri minute, krenule su ekipa takmičara ovogodišnjeg orijentacionog marša. Do Pleša, cilja iznad Sošica, prijeći će stazama i bespućima kojima su nekada kre-

Koštanica pod Gerom u Žumberku Foto: Dr. J. Poljak

tali i partizani. Put će ih voditi i dijelom nove »Magistrale XIII proleterske brigade«, nazvane prema najznačajnijom jedinici, koja je pridonijela, da se ustank u narodnooslobodilačkoj borbi proširio i u ovom dijelu naše zemlje. Zato magistrala od Jaske do Kamanja u dužini od 70 kilometara, s pravom nosi danas ime ove jedinice.

Takmičenje je već tradicionalno i na njemu s mnogo iskustva nastupaju samo najbolji predstavnici. Mnogo napora zahtjeva da se planinarskim hodom — gotovo partizanskim naporom — pređe oko 35 kilometara i na usputnim kontrolnim stanicama odgovori na pitanja predviđena propozicijama (teme iz prve pomoći, općeg planinarskog znanja, poznavanje događaja iz NOB-e), izvrši gađanje, i da se pritom takmičar orientira na terenu s pomoću elemenata azimuta ili orientirnih točaka. Uz to treba ponijeti i naprtnjaču s pokrijavačem ili vrećom za spavanje, suhom hranom, čuturicom, priručnom apotekom, te ostalim potrebnim priборom: olovkom, guminicom, kutomjerom, ravnalom, busolom — najmanje pet kilograma tereta na ledima. Zadatak se izvršava kolektivno i to je veoma važan uslov za opću ocjenu. U slučaju nezgode nekog od članova ekipe njegovu ulogu preuzet će ostali. Na startu 35 ekipa primilo je zemljopisne karte, kontrolne papiere i zadatke.

Krenulo se s mnogo volje i mladenačkog smijeha, naporedo sa suncem što se upravo dizalo nad horizontom i koje će neke od njih, pratiti sve do svog zalaska.

TRAGOVIMA DOGAĐAJA U NOB-i

Do novosagrađenog planinarskog doma »Vodice pod Plešom« (850 m) iznad Sošica i vrha Pleša (981 m), gdje će takmičarska komisija sačekati ekipe na jednoj od kontrolnih stanica i cilju, put nas vodi preko Krašića i Pribića.

Usput oživljavaju uspomene i, kao u kronologiji događaja, nižu se sjećanja na ratne akcije. Krašić, kroz koje ćemo mjesto upravo proći, posebno je

poglavlje u historiji narodnooslobodilačke borbe ovoga kraja. Ugrožavajući glavnu magistralu Zagreb—Karlovac 1942. godine ustaše i Talijani pokušali su odbaciti XIII brigadu iz Žumberka, ali zahvaljujući herojstvu boraca i pomoći naroda brigada je u širokom frontu koncem decembra iste godine prešla u napad i likvidirala ustaška uporišta u Ošttru, Željeznom, Kostanjevcu, Prekrižu, Gorenjoj Vasi i Novom selu, a zatim i u Krašiću, ostvarivši potpuno oslobođenje Žumberka.

Prolazimo kroz centar Krašića. Netko pokazuje položaj partizanskog topa, koji je prvih dana Nove 1943. godine zavijen u maglu tukao odatle uporišnu neprijateljsku točku oko crkve — ključ obrane. Kada se magla podigla, njegovom je zaslugom posada bila svladana. Zauzimanje Krašića bila je u to vrijeme najveća pobjeda sjeverno od Kupe i ubraja se među najslavnije operacije na Žumberku.

Odmah zatim, s ceste na obroncima uz selo Pribić zapazili smo školu ukraj koje su proleteri prije nekoliko godina otkrili spomenik u sjećanje na pale borce ovoga kraja. Osim jedinica XIII proleterske brigade, Četvrte kordunanske i slovenačkih brigada »Gupčeve«, »Cankarjeve« i »Tomšičeve«, s kojima je ova brigada izvršila više zajedničkih akcija, na ovom području, — kojim upravo prolaze ekipe učesnika marša, — bio je osnovan i Žumberački odred, kasnije čete »Okićka« i »Vivodinska«, te Prva žumberačka brigada. Ova se brigada u sastavu Prve proleterske divizije u završnim operacijama borila za oslobođenje zemlje.

Posljednje mjesto na našem putu do Pleša — Sošice — posebno nas je uzbudilo; sjećamo se poznatih slika XIII proleterske koja novembra 1942. ulazi u mjesto, na čelu s Radom Bulatom, zatim velikog zbara u januaru 1943. nakon pobjede u Krašiću, kome je uz borce učestvovao i narod ovoga i okolnih mesta. Tamo ulijevu od puta ležao je ranjen komandant brigade Milan Želj; pod brijegom ostalo je groblje 300 proletera.

»VODICE POD PLEŠOM«

Na pola sata hoda od Sošica, prema vrhu Plešu, planinari karlovačkog ko tara upravo podižu svoj dom. Radost je tim veća što ovaj kraj uz historijske događaje obiluje i prirodnim ljepotama, koje tako postaju dostupnije većem broju posjetilaca: izvanredni Sopotski slap, poneko skriveno mrijestilište pastrmski, daleki vidici s Ječmišta i Pleša, upravo fantastični oblici vapnenca, u čemu je također posebna karakteristika ovog kraja, s postankom u geološkoj formaciji Kredi. Zimi su ovdje odlični skijaški tereni na položajima Ječmište-Pogana jama — Kekićeva livada, kamo se skijama može doći neposredno iz doma.

Na ovom području ranije nije bilo planinarskih domova i od Ječmišta (979 m) trebalo je pješačiti puna tri sata do prvog doma na slovenačkom području. Dom »Vodice pod Plešom« danas je lako dostupan; do Sošica vodi autobusna linija; od željezničke pruge Karlovčani stižu za tri sata hoda, postoji i dobra veza sa Slovenijom.

Započelo se skromnim sredstvima. Od šumarije dobivena je drvena kuća, koju su planinari karlovačkog kotara gredu po gredu s Blaževe gore prenijeli na sadašnji položaj ispod Pleša u blizini izvora vode (što je nedostajalo na

ranijem položaju). Omladinci su ove godine dali 4500 dobrovoljnih radnih sati, a slijedeće godine, do potpunog dovršenja, dati će još toliko. U knjizi utisaka, koja je na svojim prvim stranicama u stvari i dnevnik građenja, ostalo je zabilježeno:

»...22. marta radna akcija dvadesetdvije članova; dovezli 3 pamiona pijeska, oličeni prozori i vrata.« »Zagrebački planinari prikupili između sebe prilog za izgradnju (1700 dinara); »22. maja stigla druga grupa planinara na radnu akciju. Drugarice čistile kuću i oko nje. Prevozio se kamen do ceste pred domom«; »5. juna, u subotu poslijepodne, došle dvije grupe iz Karlovca«; »27. augusta kamionom donijeli 14 feder-uložaka za krevete«; »4. septembra počelo betoniranje ploče ...« itd.

Seoska kuća u Žumberku

Planinarski dom sastoji se od tri prostorije, imade podrum i tavan. U manjoj su prostoriji kreveti, u srednjoj kuhinja. Kada prostorija za boravak i ručavanje bude upotpunjena s potrebnim namještajem, bit će to ugodni kutak za odmor. Općem naporu pridružila se i ruča umjetnika slikom novog doma (olovka), te uz umjetničku fotografiju ponosa svakog planinara — runolista skladno upotpunjava ambijent.

Kada smo toga prijepodneva stigli pred dom dočekalo nas je lepršanje zastava i dobrodošlice prijaznih domaćina, karlovačkih planinara, koji su uložili mnogo truda oko tehničke organizacije i priprema za ovo takmičenje.

NA POSLJEDNJOJ KONTROLNOJ STANICI

Sat iza podneva na posljednjoj kontrolnoj stanici na Plešu (981 m) očekivao se dolazak prvih ekipa.

Pleš je ujedno i najmarkantnija točka koju dotiču takmičari. S kupolaste glavice puca pogled gotovo na sve strane. Čudno se čita geografska karta iz

ove perspektive: vijugava u cdrazu sunca srebrno-bijela nit — rijeka Kupa, nešto bliže potok Cuvaja; dim što se skupio u oblak označuje položaj Karlovca; bljeskave površine — četiri ribnjaka; orlovske nos — Klek, pa zatim vrhunci Bjelolasice, Ličke Plješivice, Risnjaka i gotovo stotinu kilometara, uz samo more, zid Velebita, što se čas zavija u maglu, a čas opet proviruje iz nje. Za lijepa vremena vidi se Grmeč, i neke druge bosanske planine. Prema zapadu je Belokranjska — Kočevski Rog, Mirna gora i druge slovenačke plainne. Na sjevernoj strani, nešto podalje, pogled se strmoglavljuje u dolinu Krke i tu je granica prema Sloveniji. Medvednica sa Sljemenom pruža svoju glavicu iznad ostalog gorja. Sa Ječmišta vidi se i Ivančica i Pohorje.

S ovih položaja partizani su lako ugrožavali i komunikaciju Zagreb—Karlovac i još tokom noći vraćali se na svoje položaje, od kojih je poznato sabralište Pogana jama. I danas se još ovdje mogu naći ostaci oružja i municije, i na bukvama urezana slova partizanskih stražara, koji su odavde motrili.

Na samoj glavici Pleša postavljen je šator i nekoliko članova komisije nestručljivo očekuje takmičare motreći preko Blaževog brda na udaljene kontrolne stanice Dragonoš i sv. Jovan.

Oko 13 sati primjećena je prva ekipa, koja je pola sata kasnije u punom sastavu pronašla i posljednju orijentirnu točku. Bili su to omladinci ekipe broj 15, PD »Dubovac«, iz karlovačkog kotara. Nakon šest i po sati pješačenja s teretom nisu počakivali znakova većeg umora; put su prevalili bez smetnji. Preostalo je da ovdje dadu odgovore na posljednja pitanja, iz prve pomoći, komisija da prekontrolira težinu tereta i opet dalje...

Ugodno je odmoriti se na travi s debelim slojem mahovine. Na povjetarcu lelju bjelogorica u najrazličitijim jesenskim bojama, tek s po kojom oazom zelenih četinara, uz koje se kontrastno održava bijelo stablo breze. U dolini crveni krovovi Sošica čine se kao poslagani na najbržljivije pripremljenom poligonu. Takmičari su, međutim, u neizvjesnosti iako su stigli prvi, jer će se o poretku i konačnom plasmanu odlučiti tek nakon ukupnog zbira bodova. Zato nakon desetak minuta odmora na ovom prekrasnom vidikovcu kreće se odmah dalje.

Tokom jednog sata prolazi kroz kontrolnu stanicu još nekoliko ekipa; najprije ekipa s rednim brojem 5, pa zatim 10, 23 itd. Marljivo se bilježi u formulare, a vaga ponekad pokazuje i za nekoliko kilograma veću težinu tereta od one određene.

Oko 14 sati i deset minuta stiže ekipa »Zagreb AO« s brojem 28. Imali su nezgodu. Već od prve kontrolne stанице jedan član ekipe osjetio je iznenada srčane smetnje. Ipak je izdržao, ali su tokom čitava puta, ne odvajajući se od svoga druga, ostala dvojica takmičara nosila njegov teret, a na cilj gotovo su ga unijeli podupirući o svoja ramena.

Savladavanje zadatka tražilo je od takmičara zajedničke napore, pa je baš u takvoj međusobnoj pomoći do izražaja došlo drugarstvo, koje je i u bezbroj primjera bilo jedan od odlučujućih faktora morala u narodnooslobodilačkoj borbi, jer je ranjeni borac znao da ga drugovi neće napustiti.

Stotinjak metara od posljednje kontrolne stанице trebalo je izvršiti i posljednji zadatak — gađanje. Takmičilo se zračnom puškom s tri dijabolo-kuglice, a žbrajao se ukupan broj pogodaka ekipe. Nakon napornog puta teško je umiriti ruku i suspregnuti dah, da bi se poravnao nišan sa središtem kruškova — ciljem. Pa ipak, nekoliko ekipa postiglo je zbir i do 30 krugova.

Da u zajedničkom naporu svaki pojedinac svojim sposobnostima pridonosi zajedničkoj pobjedi pokazalo se i ovoga puta. Iako je ekipi broj 28 svojom nezgodom usporio kretanje, hendičepirani je član sa 12 pogodaka na gađanju donio ekipi i najviše bodova.

RADOSTI POBJEDNIKA

Svega nekoliko koraka od strelišta trebalo je prijeći još do doma »Vodice pod Plešom«.

Ekipe pristigu na cilj jedna za drugom, sve je bučnije i sve življe odzvanja od veselih poklika oznojenih ali radosnih lica. Uz dom, koji pruža svečanu sliku, iskupilo se i omladine iz Sošica; sa zanimanjem prati se dolazak takmi-

Livade Japetića

čara. Prostorija za boravak sve se više puni i uz topao čaj i sendviče prepričavaju se zgode s puta. Onda netko povede i pjesmu, a zatim se ustupi mjesto drugim ekipama.

Sve do u sumrak pristizale su ekipe na cilj, dok su one prve bile već na putu za Jastrebarsko, gdje je zakazano proglašivanje pobjednika, nakon što komisija bude izvršila pregled listina s odgovorima i vremenskim rezultatima.

Tiho se spustila večer. Na izvorima oko doma više se ne zrcali glatka površina vode; ni u onom obrasлом gustom zelenom mahovinom ispod grma borovnice i šipka, ni u onom, što izbjija ispod stabla s isprepletenim korijenjem, i sada u mraku nenaviknutu oku dočarava stravične noćne slike. Dim napuštene vatre prilegao je uz šumu, pojavila su se svjetla Karlovca, poput niza titravih vatrenih očiju.

I posljednja grupa takmičara uz vesele poklike napušta planinarski dom. Netko je upisivao u knjigu utisaka: »... takmičenje, koje je po svom sadržaju u svemu podsjetilo na našu Revoluciju. Naročito je imponirao ponos, upornost i skromnost takmičenja...«

Kada je ocjenjivačka komisija dovršila rad, u domu je ostalo samo žmirkavo svjetlo petrolejke i domaćini, koji su nam zaželili ugodan povratak:
»Sretno i doviđenja!«

Pobjednici su proglašeni u Jastrebarskom, kako je bilo dogovorenog. Predan je prelazni pehar i uručeni su prikladni darovi najboljim ekipama. Zaorili su poklici — radost pobjednika.

Pa ipak, toga dana nije bilo učesnika, koji nije sobom što ponio: netko znak u svojoj planinarskoj knjižici, ponos što je svladan još jedan planinarski vrh ili uspomenu na korisno i lijepo provedeni dan, a netko plavi cvijet encijana u zaručku.

Prof. dr. Mihajlo Pražić, Zagreb

NEPOZNATA UČKA

*Pogled na Trebišće iz Podtrebišća
(u prednjem planu »pić«)*

Foto: Prof. dr. M. Pražić

Učka je planina, o kojoj se u našoj planinarskoj literaturi malo pisalo. To je planina, koja je ne samo riječkim, nego i ostalim našim planinarima, moglo bi se reći, dobro poznata, jer je razmjerno često posjećuju. Pokušat ću prikazati, kako je Učka zavrijedila, da ju naši planinari ne češće, nego temeljiti posjećuju i da se s njom malo više pozabave. Ona krije u sebi toliko raznolikih zanimljivosti, da će u njoj svaki planinar naći dovoljno prilike, da ju promatra i upoznaje na način, koji će najviše njemu odgovarati.

Kao i cijela Istra, tako je i Učka, nekako kao pastorče, bila tretirana ne samo u prošlosti, nego i u naše dane. Najbolji primjer za to naći ćemo u spe-

cijalki. Toponomastika, t. j. točno i ispravno bilježenje i unašanje u kartu ispravno pribilježenih naziva, ranjava je točka doduše za mnoga područja, no za Učku to vrijedi sasvim naročito. Već sa samim terminom *Učka*, počinju teškoće. Tom riječju nazivaju ondašnji starinci, bilo čitav masiv planinskog područja Učke, koji počinje sa Velikim Planikom na Sjeveru, a završava iznad Plominskog Zaliva na Jugu ili s tom riječju označavaju dva malena planinska naselja na zapadnim padinama glavnog masiva, od kojih niže i nešto veće naselje nazivaju *Vela učka*, a leži na visini od oko 850 metara, te više, s manjim brojem kuća, 4 km jugozapadno položeno, *Mala Učka*, koje leži na visini od oko 1.000 metara. Na specijalki međutim riječ *Učka* unešena je dva puta i to, njom je označena desna polovica naselja Male Učke na samom početku kanjona potoka *Studene*, što je potpuno pogrešno, jer cijelo naselje nosi naziv *Mala Učka* i danas ima oko dvadesetak kućnih brojeva, te ukupno 64 stanovnika. Drugi put je unešena u kartu riječ *Učka* za glavni vrh toga masiva, koji nosi kota 1396 metara i na kome se nalazi kamena kula. Taj vrh međutim u opće se ne zove *Učku*, nego *Vojak*, pa bi barem mi planinari trebali tu grubu grijesku nastojati među nama ispraviti. Južno od Vojaka, tik uz njega nalazi se *Veli vrh*, koji u karti u opće nije unešen, a po kojem su Talijani čitav masiv Učke i prozvali *Monte Maggiore*.

Danas naši planinari, kada idu na Učku, gotovo se bez iznimke uspinju na Vojak, bilo od strane *Poklona*, gdje se nalazi planinarski dom i hotel ili iz Lovrana, preko Lovranske Drage ili pak iz Medveje, preko Lovranske Drage i ili konačno iz Moščeničke Drage. Zapadne padine glavnoga masiva na kojima su se smjestila naselja *Vela i Mala Učka*, s vrlo lijepim, valovitim, alpskim livadama, pašnjacima i branicama, koje s obje strane zatvaraju bjeelogorične, bilo borove šume, ostaju planinarima izvan ruke, pa to oni samo usput s kamene kule Vojaka mogu vidjeti. A ipak su ta naselja, osobito, jedno od njih, *Mala Učka*, zavrijedila, da ih planinari bolje upoznaju i češće tamo navraćaju. Na tom prostoru živio je stoljećima živalj, u čitavoj Istri vrlo dobro poznat pod imenom »*Učkari*«, živalj, koji je sa svojim zadnjim ostatcima dočekao i naše dane. Pravu tradiciju starih Učkara sačuvali su samo stanovnici naselja Mala Učka. Još prije dva decenija to naselje imalo je daleko više stanovnika i više kućnih brojeva, nego ih ima danas. Ti stanovnici gotovo u svemu su se razlikovali od žitelja u susjednim selima Boljunu, Vranju, Mandićima, Katunima, pa čak i od najbližeg sela Vele Učke. Stoljećima potpuno osamljeni, odcijepljeni od većih mesta i naselja, spojeni sa svijetom tek običnim nogostupom preko naselja *Vela Učka* (taj nogostup je tek prije par godina prošren u cestu), na visini od oko 1.000 metara (jer specijalka ni za malu ni za Velu Učku ne navodi visine), ti Učkari, ti usamljeni i od svijeta odcijepljeni goršaci, živjeli su kroz stoljeća svojim posebnim životom. Svi stanovnici toga naselja kroz stoljeća nose isto prezime *Brubnjak* i tek prije 3 decenija fašistička vlast ih je radi bolje administrativne kontrole podijelila na dvije polovice. Jedni su ostali *Brubnjaci*, a druge su prozvali *Brumnjaci*. Stoljećima ženili su se i udavali unutar te male enklave. Svi su međusobno rođaci — ujaci, stričevi, nečaci, sinovci — a ipak je sasvim naročito zadovoljstvo promatrati te zdrave ljude, njihovu zdravu, jedru i bistru djecu, na kojoj ćete uzalud tražiti ma i najmanje tragove preboljelog rahitisa. Rat je i za to naselje značio veliki i definitivni preokret. 1944. godine Nijemci su spalili cijelo naselje, a muškarce i dobar dio žena odveli u logore. Mnogi se odande nisu vratili, a po neki od onih, koji su se vratili i danas nose na lijevoj ruci užežen logorski broj. Nakon rata, preživjeli su popravili, pregradili i skrpili nove kuće i zapo-

čeli novi život. Ali, ma da imaju optimalne uslove za poljoprivredu i stočarstvo, staro se više nije moglo ni povratiti ni restaurirati. Već par godina nakon oslobođenja počeo je mlađi svijet napuštati djedovinu i odlaziti na Rijeku, u Opatiju i Lovran na rad. Gore su ostajali samo stariji ljudi i djeca. To osipanje nastavlja se još uvijek. Danas naselje ima samo 64 stanovnika. Od toga je 14 djece u osnovnoj školi. Ostao je u naselju samo još jedan mladić

*Pogled na Suhu vrh i selo
Lovransku Dragu sa pećina
na Knez-gradu*

Foto: M. Malez

i dvije djevojke, no i oni smjeraju, da već ove jeseni, a najkasnije na proljeće siđu u grad, tako da će u naselju preostati stariji ljudi, starci i djeca. Mala Učka je zavrijedila da ju bolje upoznamo i češće posjećujemo.

Dok livade iznad Lovranske Poljane, dakle na primorskim padinama Učke, nose ipak jadranski karakter, prostrane i valovite livade i pašnjaci oko Male Učke daju izraziti biljeg planinskih livada i pašnjaka, koje treba vidjeti u

toku mjeseca lipnja, pa da ih nikad ne zaboravimo. Kako su te livade sa naseljem okrenute na zapad i sjeverozapad, a nalaze se na oko 900–1.000 metara visine, klima je dosta oštra. Ma da zimi na njima nema mnogo snijega, ipak su bure veoma snažne, toliko snažne, da je na pr. osnovna škola za Velu i Malu Učku još do ove godine bila sigurno jedina škola u Jugoslaviji u kojoj su glavni godišnji školski praznici trajali od polovice prosinca do polovice veljače, a za vrijeme ljeta djeca su išla redovno u školu. U tom naselju planinari će svake godine polovicom kolovoza imati jedinstveno zadovoljstvo, da kupe sočnih, slatkih i krupnih trešanja, koje tek tada dozrijevaju.

Istakao sam na početku, da je čitav masiv Učke izvanredno zanimljiv. Ovaj puta ću se osvrnuti samo na onaj dio Učke, oko planinarskog puta za Vojak kroz kenjon Mošćeničke Drage. Duboki i lijepi kenjon, koji se od Mošćeničke Drage usjekao u obliku obrnutog slova S 4 kilometra duboko u glavni trup Učke, zavrijeduje naročitu pažnju. Čitav taj kenjon, bujan, zelen i pitom, u donjem dijelu obrađivan, pokriven malenim naseljima, završava u dubokoj bjelogoričnoj šumi. U kenjon od morske obale na gore usjekla se duboka suha vododerina *Potoka*, kojim se sručava voda samo za vrijeme proloma oblača, no gudure i prosjeci, koji su ponegdje i preko 50 metara duboki, najočitije govore o strahovitoj snazi te bujice. Kada smo se međutim planinarskim putem uspeli do pred gornji kraj kenjona, koji se ovdje naglo sužuje, čut ćemo desno u šumi, kojih pedesetak metara niz strminu jasni žubor potoka. I ako ostavimo planinarski put, koji se naglo diže uz lijevu stranu i podemo ravnim puteljkom naprijed, doći ćemo do potoka, koji je doduše po količini malen, ali bistar i hladan, te se ruši nizom malih slapova, da kojih stotinjak metara nestane u kamenju vododerine. Krenemo li uzvodno, doskora ćemo doći pored nekoliko livada, vrtića i terasa do malenog naselja *Podtrebišća*. Danas to naselje ima samo 3 nastanjene kuće sa 9 stanovnika, od kojih su u dvije kuće po dvoje staraca, a u trećoj starac sa sinom, snahom i dvoje unučadi. Stari svijet će ubrzo pomrijeti, a oba dječaka već sada govore, da će sa roditeljima naskoro preseliti se u Mošćeničku Dragu ili nekamo drugamo, pa će Podtrebišće za uvijek opustjeti. Ovdje postoji još i 3 napuštene kuće, spaljene za vrijeme rata, jedna od njih, tik uz potok, bila je još prije 20 godina pravi mlin sa jednim vtlom.

Mlin kašikar na Učki je ipak мало neobičan i zavrijeduje, da se s njim pozabavimo. Izvor *Potoka*, nalazi se kojih 200 metara više iznad mlina, u podnožju *Suhog vrha*, a pored podnožja *Šestina*, a ne *Šestila* kako je pogrešno unešeno u specijalki. Od kada pamte onih petero starih ljudi u Podtrebišću, *Potok*, je uvijek bio oskudan na vodi, a mlin je mljeo samo u kasnu jesen, zimu i proljeće, te malo na početku ljeta. No taj mlin, sa ovih par kuća bio je nekada veoma važan, toliko važan, da se u darovnicama i oporukama posebice navodio. *Juraj Mohović* iz porodice Mohović-Barambelić, iz zaseoka *Kraj* (na cesti od Mošćeničke Drage prema Medveđi) u XVI. stoljeću u oporuci, pisanoj glagoljicom, ostavlja svome sinu uz ostale dijelove zemljišta i kuća, naročito »Mlin va Potoke va Podtrebišću«. No u tom Podtrebišću nalazi se i jedan mali »pić«, mali kameni votiv sa basrelijef-raspećem, koji je i te kako zavrijedio, da se sa njim pozabave naši historičari. Na jednoj od spaljenih kuća još se i danas vidi očuvana »tornica«, koja upućuje na vrlo staro porijetlo oвогa malog naselja. Danas ljudi u tom naselju više i ne upotrebljavaju naziv »Podtrebišće«, već se nazivaju »Potoki«, a staroga naziva se samo još prisjećaju. Oni više i ne znaju, što ta riječ znači, a isto tako sasvim ništa ne znaju o »piću«. Međutim *trebjeti* i *trebiti* znači staroslavenski *moliti*. Točno iznad Podtrebišća strmo se iz šume diže impozantna kamena gromada vrha *Trebišća*,

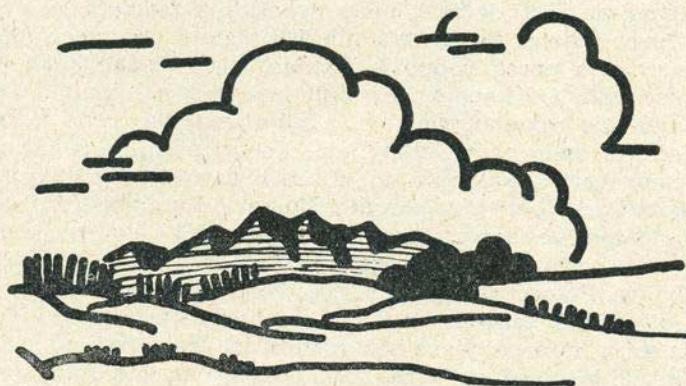
vrha, koji u opće nije unešen u specijalku. Termin *Trebišće* treba da znači *Molitveno mjesto*, ali kako se tu ne radi o crkvi, ili o nekom hramu, jasno je, da se to treba razumjeti, kao mjesto za žrtvovanje bogovima predkršćanskog razdoblja. Važnost toga brda sa ovakim nazivom postaje znatno veća, ako uočimo, da susjedno brdo, odijeljeno od Trebišća samo udolinom, nosi naziv *Perun*, a Perunom su nazivali Slaveni glavnog boga u predkršćanskom razdoblju.

Sa vrha Trebišća, koji sačinjavaju pločasti vapnenci, pruža se planinaru jedinstven pogled na cijeli masiv Učke sa Vojakom i Suhim Vrhom, Lovranskim terasama i na kenjon prema Mošćeničkoj Drazi. Prema istoku vrh se ruši u vrlo lijepu, pitomu dolinu sela *Kalac*, koje nije unešeno u kartu, a preko puta Trebišća uzdiže se obla glava *Peruna*.

Dok je Podtrebišće unešeno u kartu, Trebišće je unešeno na sasvim krovom mjestu, a sam *Potok*, po kojem je dobilo niz naselja u kenjonu svoje ime, jedan od vrlo rijetkih potoka na istočnim padinama Učke, koji nikad ne prešusi, u opće nije unešen u kartu.

Citav niz toponima i na Učki i oko Učke mlađeg je porijetla, t. j. neće biti stariji od XIII stoljeća, no među njima ima ih, koji su nam potpuno neobjašnjivi, kao što su Učka i Vojak. Međutim, Perun i Trebišće ukazuju na rano-slavensku predkršćansku genezu, na ono razdoblje od VI–VII stoljeća, kada su Slaveni došli u ove krajeve i tu vjerojatno već zatekli jedan kult, koji, kao da je bio jedinstven i sa kultom na području Velebita i Like. I na Velebitu se sačuvalo »*Sveto brdo*« i »*Crikvena*« i *Crikvine*« i »*Zavižan*«, a na Krkavici jedinstveni »*Brestov gaj*«.

Perun, Trebišće i Podtrebišće na Učki ostali su kao posljednji relikt jednog davnog historijskog razdoblja iz kojeg nam, bar u ovom kraju, nije ništa više ostalo.

Na Etni iza erupcije

U krateru vulkana

Kod planinarskog doma Rifugio Sapienza vodići su bili bez posla, jer bogati klijenti ne dolaze kada je vulkan nemiran i nesiguran. Tek nekoliko planinara iz Francuske i Austrije, jedan iz Švicarske i nas dvoje iz Jugoslavije iskreali smo se iz autobusa na koti 1910 m, gdje cesta dosije svoju najvišu tačku. Vodići nam nisu ni nudili svoje usluge; jedino su nas upozorili da je žičara u kvaru nakon posljednje erupcije, obavijestili nas da do kratera treba četiri i pol sata pješačkog uspona i da je ovih dana gore »molto pericoloso«.

Bio sam zadovoljan što žičara ne vozi, jer sam tako mogao nesmetano snimati zanimljivu vegetaciju, na koju sam bio unaprijed upozoren.

Pravoga puta nije bilo, tek mjestimično vijugavi tragovi stopa u pepelu između gomila stare lave i kao siguran putokaz željezni stupovi žičare, sa koje su bile skinute kabine. Dan je bio vedar, ali ne prevruć i bilo bi veoma ugodno i lako uspinjanje, da nisu noge propadale u pepeo do gležanja. Nisam se žurio, jer me zaokupljala izvanredno zanimljiva okolina. Sa jedne i druge strane staze zjapili su tamnocrveni krateri pojedinih manjih vulkana, već davno ugašeni i smireni. Iza jednog prostranog pojasa lave naišao sam na golemo područje pravilnih okruglih grmova žutog cvijeća, koje je mirisalo vrlo opojno. Pokušao sam olakšati hodanje uz čvrsto korjenje ovog cvijeća, jer me počelo zamarati kako su mi noge upadale u pepeo, ali dugačke, oštре bodljike ovih žbunova nisu dozvoljavale niti da se gazi po njima. Gotovo četiristo metara visinske razlike obuhvaćalo je područje ovog bodljikavog cvijeća oživljavajući jednoličnost crnih padina gornjeg dijela Etne. Žutočrni bumbari bili su jedini predstavnici životinjskog svijeta, koje sam ovdje sreo; ni guštera, ni ptice, ničega nije bilo u ovoj pustinji crnog pepela, koji je tako strašno odbojan, a toliko izvanredno plodan, da je onu golemu visoravan podnožja vulkana bogato ozelenio šumama kestenja i borova, nepreglednim voćnjacima narandža i limuna i terasastim vinogradima ograđenim crnim grudama lave.

Bodljikavi grmovi naglo su se prorijedili, a onda se sa ruba jednog proplanka otvorio pogled na drugi cvjetnjak neobičnih tamnocrvenih cvjetova, koji su nikli ravno iz samog pepela i rasli usred te crne pustinje. Ovdje se na me oborio pored pepela, u koji sam stalno upadao, silovit suh vjetar što se rušio ravno sa prijevoja pod vrhom Etnе, pa se sada trebalo boriti i protiv njega.

Primjetio sam, da grupa iznad mene pomalo zaostaje. Oko njih vjetar je nosio pepeo u dugačkim zastavama, što je značilo, da se sa visinom vjetar pojačavao. Pokušao sam malo požuriti da ih dostignem, ali to nije bilo lako. Pepeo je bivao sve sitniji i mekši, a moje noge su duboko propadale, pa je i uspon, koji nije bio osobito strm, prilično zamarao.

Na visini od kojih dvije hiljade petsto metara nije više bilo nikakva cvijeća, koje bi malo ublažilo ovu pustoš. Mjesto toga ležalo je razbacano po pepelu veliko kamenje, što ga je Etna pred desetak dana izbacila iz svoje nemirne utrobe. Na jednom istaknutom rubu planine veliki, limeni kišomjer meteorologā bio je sav izlupan i iskrivljen od snažnih udaraca kamenja, koje je iz kratera letjelo nekoliko hiljada metara u vis, a onda se rušilo na sve strane oko vulkana. Pred kućicom jedne međustanice uspinjače gdje su bili naslagani prije erupcije novi crveni crijeponi za obnovu krovišta, sada su na ovom mjestu ostale samo krhotine, a ostatak razlupanih crijepona bio je razasut na par stotina metara uokolo.

Trebalо je strpljivo hodati dalje, jer do vulkanološkog observatorija pod kraterom na vrhu bilo je još sedam željeznih stupova žičare. Sedam jedinih čvrstih uporišta za možda par sekunda odmora. Stupovi, preko kojih su se do nedavna po čeličnoj vrpcji lako uspinjale stotine posjetilaca Etnе ni ne osjetivši pravu oporost ove visoke planine, meni su otežavali uspon, jer mi se činilo da je razmak između njih ogroman. Vjetar se oborio žestinom orkana sprečavajući disanje. Moja suputnica započela je taktilom hodanja deset po deset koraka sa stankom od par sekundi. Ja sam pokušavao sa dvadeset koraka, ali nije mi pomgalo, jer sam morao tada praviti dulje stanke. Hodao sam oborenе glave, da bi bar odozdo, nekako ispod vjetra uhvatio malo zraka, a ako sam otvorio usta da malo dublje udahnem, suhi mi je vjetar prodirao duboko u prsa i još me više zamarao. Uporišta za noge nije bilo, a vjetar je snažno znašao tijelo. Bilo je vrlo hladno premda je sunce bilo upravo u zenitu. Brojenje koraka i suprostavljanje bezprekidnoj struji vjetra otupilo me potpuno, tako da sam hodao kao neki spori stroj, bez ikakovih opažanja.

Odjednom me je iz tog polusna prenula nekakva snažna rika. Činilo se kao da leti nevidljiva eskadrila mlaznih aviona, za kojom je slijedila snažna grmljavina. Pogledali smo šutke prema istočnom rubu kratera iz kojeg se uzdigao stup dima. Etna nas je upozorila, a onda se sve ponovno smirilo.

Vjetar je i dalje šibao ravno u prsa. Ljudi su se iznad nas i dalje uspinjali, a dim je sa ruba kratera nestao. Nastavili smo put. Deset, dvadeset, trideset, pedeset koraka, a onda ponovno grmljavina; još snažnija i jezivija, ali ljudi su pred nama išli dalje. Išli smo i mi. Pred čudnom, crnom zgradom observatorija konačno odmor u zavjetrini. Ovdje su radnici popravljali kuću od šteta nedavne erupcije. Vulkanologa nije bilo ni jednoga. Povukli su se dolje u Kataniju. U kući nije bilo čak ni vode, nego su radnici topili snijeg za piće. Ljubazno su nas ponudili crnom kavom. »Iz Jugoslavije ste — to je »molt lontano« (vrlo daleko), ali tamo se dobro živi« rekao je kršan radnik Sicilianac, opaljenih obraza. »Da« odgovorih mu, »a i vi ovdje marljivo radite.«

»Radimo, radimo, ali često i bježimo« pogledao je na krater iznad kuće, koji ih je za ovih nekoliko dana više puta natjerao u bijeg prema dolini.

Uskoro stigoše do observatorija još tri planinara iz Katanije. Jedan od njih govorio je da ide do vrha samo zato što obožava snijeg, kojega još ima uz sam rub centralnog kratera. Prije odlaska kontrolirao sam visinomjer, čija je kazaljka pokazivala visinu od oko tri hiljade metara. Nastavljena je borba sa snažnim vjetrom, koji nas je na rubu kratera prisilio da doslovno pužemo.

Prilaz krateru je sa njegove niže, sjeveroistočne strane, tamo gdje je on otvoren prema unutrašnjosti Sicilije. Nepomična, uzburkana rijeka tek nedavno ohladene lave dočaravala je svu strahotu koju je morala pružati kada je jurila prema dolinama u potoku žarko crvene boje, koji se je još uvijek tu i tamo probijao na pojedinim mjestima živog kratera. Mjestimično izlazi dim i osjeća se vonj plinova, a na mjestima sukljala je para u nejednakim mlazovima. Jedan mlađi student iz Pariza znatiželjno se približio takvom mjestu, ali je ubrzo pobjegao odatle, jer mu je lice opeka jedan jači mlaz pare. Snimao sam užurbanu, jer sam se bojao da me ponovna grmljavina iz kratera ne potjera odatle.

Spuštanje je u prvi mah izgledalo kao odmor, jer je vjetar puhao u leđa, a strmina je bila pod nama. Noge su međutim kod spuštanja propadale u pepeo dublje nego prije i trebalo se često zaustavljati, da se isprazne cipele. Bili smo crni i čađavi, kao ugljenari. U nižim područjima stišao se vjetar, a vrućina popodneva oblijevala nas je znojem, koji se po obrazima lijepio sa crnom prašinom. U zavjetrini između visokih i dugačkih lanaca lave sunce je nesmiljeno pržilo. Težili smo samo za vodom, da se bar malo operemo i napijemo, a vremena je bilo još malo do odlaska autobusa. Etna je ponovno tutnjila snažno i otegnuto, ali nismo se više okretali prema vrhu, jer nas je umor svladao i otupio. Mehanički smo izvlačili noge iz pepela praveći velike korake, da se što skorije domognemo tvrde asfaltne ceste. Vodiči su nas u planinarskoj kući dočekali pitanjima o usponu i krateru i ponudili nas da se osježimo.

Sjedište u autobusu bilo je sada više nego udobno. Cesta je vijugala između čitavih bregova lave, koja je dopirala duboko u šume, voćnjake i vino-grade i nadvisivala male seoske kuće. Godine 1912, pričali su ljudi, otvorila se Etna i sa ové južne strane, prema Kataniji. Užarena lava tekla je ovim, sada pitomim dolinama i uništavala sve što joj je stajalo na putu. U času su nestajali vinogradi i voćnjaci. Sela su nestajala, a ljudi su bježali prema Kataniji i dalje, južno od grada. Lava se na mjestima gasila u moru, a i danas se na Rivjeri Kiklopa vide goleme crne hridi, što ih je kasnije more oblikovalo i odvojilo od kopna. Na mjestima je lava bila tamnocrvene boje, na mjestima žutkaste, što je ovisilo o vrsti otopljenе rudače koja je izišla iz zemljine nutrine. Na naglim strminama dobila je oblik slapova i debelih ukrštenih užeta, već prema tome kako je tekla i kovitlala se.

Ljudi su se opet vratili plodnoj visoravni, gdje sve tako brzo i dobro raste, da opet obrađuju ono što je ostalo između pojasa lave. Danas je najviši krater prema ovoj strani zatvoren. Tek kod nedavne zadnje erupcije odronio se jedan dio obronka centralnog kratera i na ovoj, zatvorenoj strani u obliku velikog srca, ali se planina nije otvorila. Sa strahom gledaju stanovnici ovih sela ne će li se možda vulkan i ovdje otvoriti, jer znaju što ih čeka ako dođe do snažne erupcije.

Dva dana kasnije uspinjali smo se strmim stepeništem slikovitog turističkog mjesta Taormina, koje je udaljeno tridesetak kilometara od Etne. Oko podne zasjao je nebom jedva primjetan bljesak, a nakon toga čitav vrh vulkana obavio je ružičasti oblak. Daleka tutnjava čula se u nekoliko navrata.

Bio sam sretan što smo naš posao obavili uspješno prije toga...

Stari gradovi i dvorci Samoborskog gorja

OKIĆ

Na čunjastom obronku Plješivice nedaleko Samobora uzdižu se ruševine Okić-grada. Sam grad je smješten tako, da ima vrlo dobar strateški položaj. Pristupačan je jedino sa zapada. Pravog puta do grada nema, već kroz stjenovito područje vodi uska staza. Jedan dio grada je sazidan nešto niže, pa je tu u uskom prolazu među stijenama bila smještena stražarnica, koja se sastojala od tri prostorije. Put dalje vodi kraj okrugle kule, koja je još fragmentarno sačuvana, i kraj gradske kapele u sam grad. Kapela se nalazi na malom zaravanku; imala je polukružnu apsidu i doista je sačuvana. Sa nje se pruža divan pogled na okolicu. Oblik grada se prilagodio obliku brijega. Šiljak kule je okrenut prema zapadu, radi lakše obrane. Grad je bio dosta malen, ali sigurno dosta visok. U samom gradu koji je bio na kat, opaža se dio zida koji je dijelio grad u dva dijela.

Okić

Okić se spominje 1183. godine kao posjed Jaroslava (Brislav) Okićkog. Njegov sin Ivan ratuje 1282. godine sa Tatarima, a 1251. godine gradi grad Lipovec. On je ujedno i gospodar Samobora. Godine 1349. je gospodar grada Ivan II Okićki, zadnji potomak loze Okićkih. Doskora dolazi grad u posjed plemića Babonića, ali ga oni izgube 1393. godine u borbi sa kraljem Sigismundom. Kralj Sigismund proda grad Tomi Bevenjuđu za 10.000 forinti. Godine 1416. kupi grad Martin Frankopan (Frankopan) Tržački. Već 1470. je to opet posjed kralja. Doskora je to posjed Ivana Horvata od Saga koji proda Okić kraljevskom kancelaru Tomi Bakaczu-Erdödyju. Tu prodaju potvrđi godine 1494. kralj Vladislav. Okić ostaje u posjedu Erdödyja do godine 1575, kad oni pomalo sele u novi dvor Kerestinec. Godine 1592—1595. Turci nekoliko puta navaljuju na grad. Tada grad kupi porodica Pallavicini. Godine 1616. se Okić spominje kao ruševina.

KLINČA SELO

Taj dvor se nalazi u samom mjestu podno Samoborskog gorja na pruzi Zagreb—Rijeka. Danas je u dvorcu smješten popravni dom za maloljetnike.

Sagradio ga je u XVII stoljeću jedan član porodice Drašković. Do 1643. je to posjed bana Ivana Draškovića, koji 1643. dade dvor u zakup Krsti Frankopanu za 4.000 forinti.

JASTREBARSKO

Dvorac se nalazi u samom mjestu na pruzi Zagreb—Rijeka podno Samoborskog gorja.

Već od starine su imali Jaskanci svoj kaštel, koji im je služio za obranu. Radi sukoba s Ivanom Korvinom, on im oduzme i razori kašteo, a zatim sagradi nov kaštel na otetom zemljištu 1500. godine, da bi mogao kontrolirati buntovne Jaskance. Godine 1502. daruje herceg Ivan Korvin grad braći Pethő de Gerse za zasluge u ratu. Godine 1517. je kaštelan grada Mihajlo od Alminda. Godine 1519. u Budimu zamijene Pethő de Gerse Jastrebarsko i Lipovac za imanja u Ugarskoj sa Tomom Bakocz Erdödy. Od godine 1539—1567. vlast gradom Petar Erdödy. Njega naslijedi udova Barbara Alapić sa sinovima Tomom i Petrom. 20. maja 1539. kraj opljačkaju Turci pod Hasan pašom Predojevićem. Doskora grad dolazi u vlast Ivana Draškovića. Godine 1643. uzme grad u zakup Vuk Krsto Frankopan Tržački. Godine 1669—1671. grad je u posjedu plemića Gašpara Magdalenića. Godine 1900. grad kupi veleposjednik Ehrmann.

LIPOVEC

Grad se smjestio na jednom čunjku podno Oštanca na visini 589 m iznad ceste Samobor—Šoićeva kuća. To je malen grad, sazidan kao i Okić-grad. Iz dvorišta, gdje su na lijevo bile prostorije za gradsku čeljad, ulazi se u zidom odijeljeni dio grada, čija je kula šiljatim dijelom okrenuta prema pristupačnoj strani. Grad je zidan od kamena lomljencra, dosta površno i na brzinu.

Grad je zidan 1251. a sazidao ga je Jaroslavov sin, Ivan Okićki, »ad honorem et confortationem regni«!. Ivan Okićki proda 1283. grad knezu Radoslavu Baboniću za 150 maraka, zagrebačkih dinara. Godine 1314. gradom vlada Stjepan Babonić. Nakon njegove smrti 28. siječnja 1315. naslijedi ga sin Ivan. Oko 1330. Babonići izgube Lipovac. Godine 1349. je gospodar grada Nikola Seć. Godine 1495. je grad posjed Ivana Korvina a gradom upravlja neki Lajoš. Godine 1589. je to posjed Tome Erdödyja. Godine 1669—1671. je kaštelan grada Gašpar Magdalenić. Petar naslijedi Tomu Erdödyju, a ovoga kći Ana. Zadnji poznati gospodar je Mirko Erdödy. U intervalima je to bio posjed Frankopana, ali njihova vladavina nije naročito važna za Lipovac. Oko 1616. godine je Lipovac, kao i Okić, ruševina.

SLAVETIĆ

Nalazi se pokraj istoimenog sela na obronku Žitnice. Od Jastrebarskog je udaljen 8 km. Grad ima oblik nepravilnog mnogokuta. Na sjeverozapadnom dijelu stoji četvrtasta kula na 4 kata. Istočno krilo je dvokatno. Tu se nalaze gradska vrata nad kojima je uklesana 1636 g. Gradsko dvorište je maleno.

Slavetić se spominje već u XIII stoljeću kao »castreuses de Schlanetich«. Kasnije je to posjed Babonića, pa Martina Frankopana, dok ga 1487. ne pokloni kralj Matija Korvin Petru Horvatu s pridjevom: Oršić de Gorica. 1502. dolaze Oršići u sukob sa plemićima Pethő de Gersa. Oko Slavetića se otimaju razni rođaci Oršića. 1582. dobiju Bernard i braća Oršići darovnicu od kralja Rudolfa II. za grad Slavetić. 1682. Oršići dobiju barunat. Oršići vladaju Slavetićem do 1857. kada umire posljednji Oršić — grof Juraj Oršić, vatreni Ilirac. Njegova udovica, baronica Vilma Hiller, proda Slavetić 1869. barunu Levinu Rauchu, hrvatskom nagodbenom banu. Njega naslijedi Geza Rauch koji drži grad oko 1900. Godine 1959. je dvor pust, pošto mu je konzervatorski zavod popravio krov.

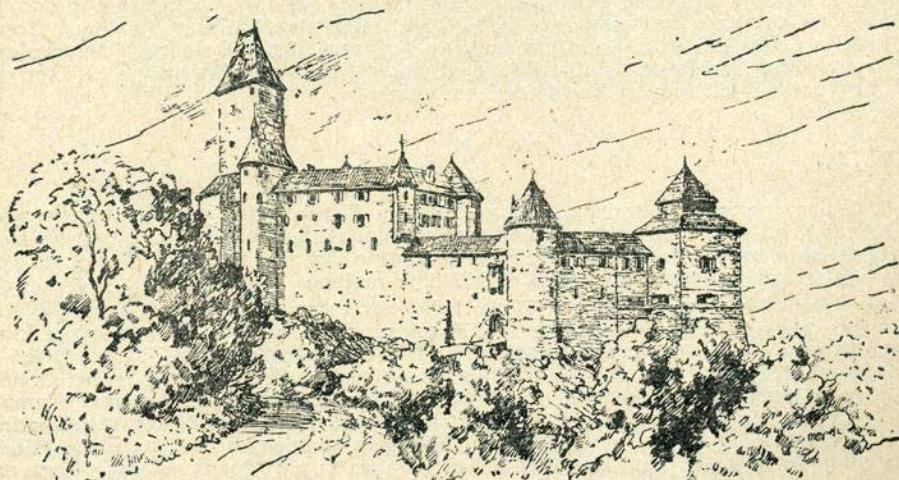
PODGORJE-TURANJ

Grad se smjestio podno Žitnice, kraj sela Draga, jedan sat i pol od Jastrebarskog. Od grada je ostao uski komad zida od okrugle kule, visok oko 8 metara. Kula je imala dva kata sa mnogo puškarnica. Od ostalih zidova se razabiru temelji. Po malobrojnim ostacima se vidi da je bio građen u četverokut, sa visokom okruglom kulom na zapadu. Izgleda da je grad sagradio netko od roda Babonića u XIII stoljeću. Godine 1327. grad dode ugovorom u ruke hrvatskog bana Mikca. Godine 1349. je tu kaštelan Nikola Šeć. Godine 1464. dolazi grad i još neki posjedi u vlast Martina Frankopana. Godine 1492. grad daruje Ivan Korvin porodici Kišević. Godine 1545. neki Lovro Bošnjak napadne i opljačka grad. Grad doskora dode u posjed porodice Krmčića od Bužana. Godine 1597. kraljevski namjesnik, biskup Ivan Kuttyasy, daje grad Tomi Erdödyju. Dolazi do parnice između Erdödyja i Krmčića. Godine 1651. grad kupi plemić Juraj Vernić. Svom sinu Juraj namre grad. Godine 1664. grad je u vlasti Franje Bukovačkog. Godine 1671. general Herberstein opljačka grad. Nakon toga grad opljačkaju njemački vojnici iz Karlovca. Godine 1677. je to posjed Delišimunovića. Godine 1712. ga drži Sidonija Barbara, grofica Peranska, udova Franje Krste Delišimunovića. Kasnije grad drže još neki potomci Vernića. Grad se doskora spominje kao ruševina. Narod priča da su ga razorili Turci, dok izgleda da su ga srušili i spalili njemački vojnici karlovačke posade.

SAMOBOR

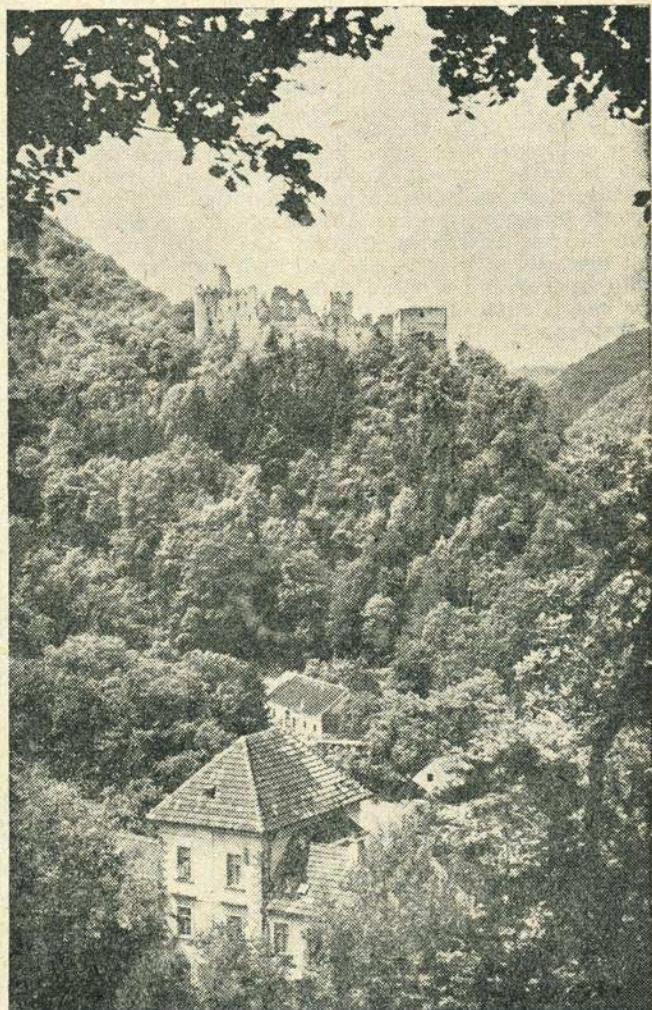
Ruševine starog grada se nalaze neposredno nad samim mjestom Samobor. Taj grad spada među najveće srednjovjekovne gradove u Hrvatskoj. Grad se još dobro sačuва, mijenjajući dakako svoj prvobitni izgled. Ma da se grad često pregradivo, ipak se vidi njegova srednjovjekovna jezgra. To je pravi, tipični, srednjovjekovni grad, sazidan na nosu brijega, pristupačan sa jedne strane. Djelomično je sačuvana glavna kula, koja je imala nekoliko katova. Do te kule je nadozidana gradska kapelica, koja je u donjem dijelu služila za obranu. Na južnoj strani je kasnije dograđen sklop zgrada. Prema zapadu iskaču dvije jake polukugle iz zida, ali i one su se izmjenile. Mjesto gotskih prozora, tu su sada renesansni prozori. U čitavom gradu se gusto prepliću gotika, barok i renesansa. Iz kule se dolazilo u predvorje grada, a iz ovog u kasno-dograđeni bastijon s velikim strijelnicama za artiljeriju. Spojni zid između kule i bastijona je izbušen mnogobrojnim strijelnicama. Iz predgrađa se izlazio dobro branjenim vratima iz grada preko pokretnog mosta, nad kojim je bio sagrađen doksat za obranu.

Samobor-grad je saziao kralj Otokar II., češki kralj, od 1260—1264. Godine 1351. upravlja gradom Petar Župan, meistar zagrebačke županije. Godine 1395. je kaštelan

Samobor 1776. godine (po nacrtu izradio dr. B. Šenoa)

grada Mirko od Komte. U XV vijeku je to posjed grofova Celjskih, kasnije Albena. Godine 1492. Barbara Frankopan proda grad Ivanu Henningu Susedgradskom. Godine 1495. kupi grad Jelisava rođ. Pethö, žena Nikole Frankopana. Godine 1513. je grad došao u vlast Jelene Turijeve-Frankopan. Ona ostavi grad zetu Ivanu Vugnadu. Godine 1534. polovicu grada kupi Leonard Gruber. Godine 1536. umre Gruber. Sahranjen je pod gradom u crkvici sv. Mihajla.

Ruševine Samobora

Odsad Samobor mijenja često gospodare. Doroteja Gruberova, Nikola Frankopan, Tržački, Kristofor Gruber, Franjo Tahi, Erdödy, Auerspergi. Godine 1785. dođe u ruke baruna Ivana Kulmera. Udaljom grad dođe u posjed obitelji Kiepach. Nakon smrti zadnje vlasnice, Malvine Montecuccolli, grad kupi općina 1899. za 5.400 kruna. Danas je privlačno izletište.

MOKRICE

Taj dvorac — hotel se nalazi nedaleko Bregane, u vanredno lijepom i bogatom parku. Grad je vjerojatno nastao vrlo rano. Još za rimske imperije je tu bila tvrdava uz rimsku cestu Emona (Ljubljana) — Andautonija (Ščitarjevo kod Zagreba). Srednjovjekovni burg je nastao kasnije, a jezgra mu je rimska tvrda (castrum). Dvorac je četverouglast, sa okruglim kulama na uglovima. U sredini dvorišta nalazi se bunar na kojem se zapaža gotika, a sagradio ga je Gustav Auersperg 1857. U velikom dijelu dvorca danas se nalazi restauracija, dok se u okrugloj kuli nalazi muzej. Osim toga zanimljiva je i tamnica sa čelijom u kojoj je navodno bio zatvoren vođa seljačkog ustanka 1573. Matija Gubec, prije nego je smaknut u Zagrebu.

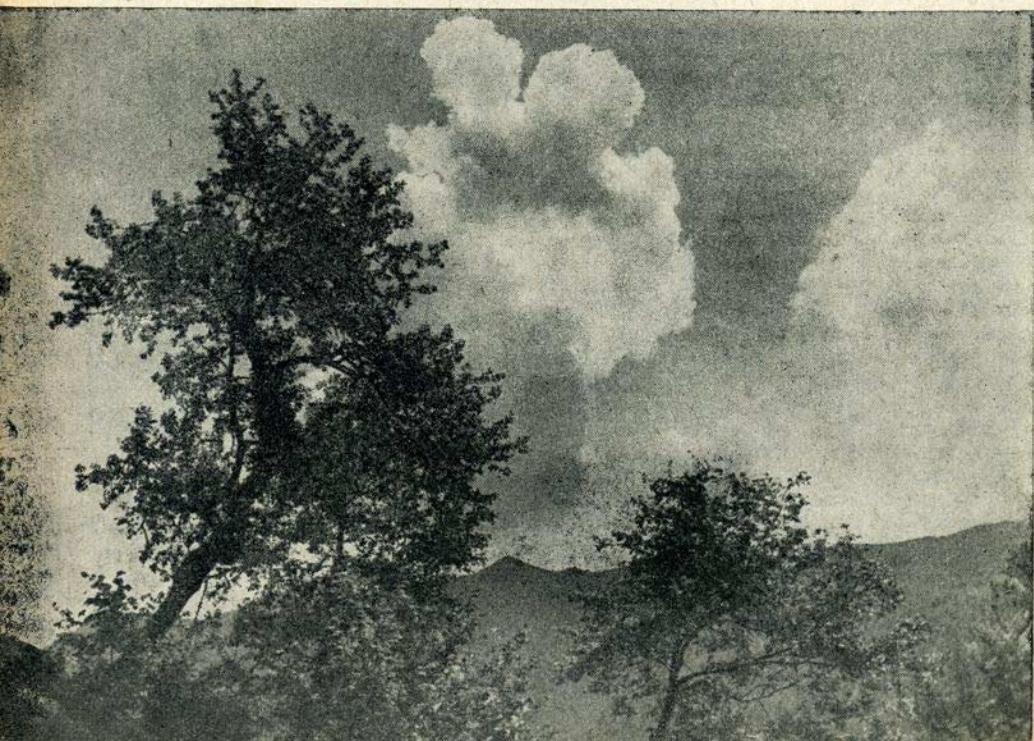
Dvorac je sagrađen u srednjem vijeku. Ne zna se ni godina ni graditelj. Prvi poznati vlasnici su bili njemački baroni Sebriach, Pernekli, Khuenberh, Ragkhrir. Godine 1562. je to posjed vicebana Hrvatske Ambroza Gregorijanca. Godine 1573. je u vlasti Stjepana Gregorijanca. Te godine je došlo i do seljačke bune pod vodstvom Matije Gupca, Ilije Gregorčića i Pasanca. Kod Brežica su seljaci bili potučeni. Kasnije naslijedem i udajom kćeri Gregorijanca dolazi u posjed grofova Maskoni, pa 1689. u posjed Bakocza-Erdödy. Tu je bilo i sjedište hrvatskog bana Nikole Bakocza-Erdödy. Doskora Mokrice postaju posjed grofice Anne Barbare Auersperg. Sve do 1880. je to posjed grofova Auersperga. Tu je umro 1880. i posljednji potomak te loze, grof Gustav Auersperg. Godine 1915. grad kupi Heinrich Gagern i grof Economo, koji uređuje park 1922—23. Već 1937. kupi grad zagrebački nadbiskup i uredi тамо školu za teologiju. Godine 1941. je тамо vojna njemačka škola. Godine 1945. je uređen kao izletište. Doskora su Mokrice postale najposjećenije izletište motoriziranih Zagrepčana.

PODOLJE

Dvorac se nalazi u Samoboru. To je stariji dvorac Praunspbergovih u Gornjem kraju. Sjeverni dio toga grada — dvorca je dozidao 1666. plemić Franjo Saić. Stara pisma i isprave zovu taj dvor »Curia Podolye«.

Pogled na Oštrc

Foto: M. Dragman

Travnjaci Durmitorsko-sinajevinske i Centralne oblasti Crne Gore

Durmitorsko-sinajevinska i Centralna oblast Crne Gore u geomorfološkom pogledu se sastoji od visokih planina i visoravni. Visoke planine se uzdižu u sjevernom i sjeveroistočnom dijelu Durmitoru s Bobotovim Kukom (2525 m) i planinom Sinjaljevinom u prosjeku visokom 1700 m (s najvišim vrhom 2021 m). U južnom dijelu je Vojnik (1997 m), Rozin vrh (1520 m) i dr. Unutar navedenih visova su kraška polja, kao napr. Lukovo, Jasenovo polje i Nikšićko polje (610–650 m). Visoravni su Konjsko, Krnovo, Lukavica, Jezera (Žabljak), te znatan dio Sinjaljevine (1500 m) s nizom kraških polja. Ukratko govoreći, navedene oblasti obuhvaćaju slijedeća individualizirana područja: *Nikšićko polje, Štitovo, Konjsko, Lukavica, Lola, Krnja Jela, Sinjaljevina, Durmitor, Vojnik i Jasenovo polje.*

Geološki substrat Durmitorsko-sinajevinske i Centralne oblasti Crne Gore sastoji se pretežno iz mezozojskih vapnenaca (trijas, jura, kreda). Područja Jezera (visoravan na podnožju Durmitora) i Nikšićko polje, pa neki dijelovi planina (Kutski Tmori-Blace) izgrađuju kvartarni karbonatni nanosi.

Pogled na Zupce u Durmitoru iz Surutka-dola Foto: Dr. J. Poljak

Na klimu ovih oblasti utiče uz reljef i nadmorsku visinu naročito blizina Jadrana (maritimni utjecaji). Najviše oborina padne u studenom, prosincu i ožujku. Najsušniji mjesec je kolovoz, a djelomično i ožujak.

Vegetacijski biljeg ovim oblastima daju travnjaci (livade i pašnjaci, koji zapremaju daleko veće površine nego šume. Šume u nekim područjima je vrlo malo na pr. na Sinjaljevini, gdje su se ograničile uz Taru.

Šume, koliko ih ima, dijelimo u tri oveća skupa: a) *Hrastove šume topnih i suših staništa*: 1. Šuma bjelograbića, 2. Šuma crnograba i jesenje šašike i 3. Šuma crnog bora; b) *Bukve i hrastove šume umjereno-vlažnih staništa*: 1. Šuma bjelograba i hrasta kitnjaka, 2. Bukove šume – brdska bukova šuma i šuma bukve i jele, 3. Šuma molike, 4. Šuma smrče, 5. Subalpska smrčeva šuma i 6. Klekovina bora i c) *Poplavne šume johe i lužnjaka*: 1. Šuma crne johe i 2. Vrbici.

Travnjaci ne samo da su najrašireniji tip vegetacije Durmitorsko-sinjaljevinske i Centralne oblasti, nego oni predstavljaju temelj privredne snage ovoga područja. Ove oblasti su najveća travnjačka oblast ne samo NR Crne Gore nego i Jugoslavije uopće. U području Durmitorsko-sinjaljevinske oblasti napasuje se oko 700.000 ovaca, a mogao bi se broj udvostručiti.

Durmitorsko-sinjaljevinska i Centralna oblast od uvijek privlače domaće i strane ljubitelje prirode, naročito legendarni Durmitor.

Razlikujemo slijedeće velike skupove travnjaka: 1. *Planinski travnjaci*, 2. *Brdsko-planinske livade i pašnjaci*, 3. *Planinske vrištine*, 4. *Brdski travnjaci* i 5. *Močvarno-dolinske livade*. Postanak i razvoj navedenih skupina travnjaka je uvjetovan cijelim nizom faktora uopće, odnosno specifičnih uslova za pojedine skupine i ostale niže sistematske jedinice.

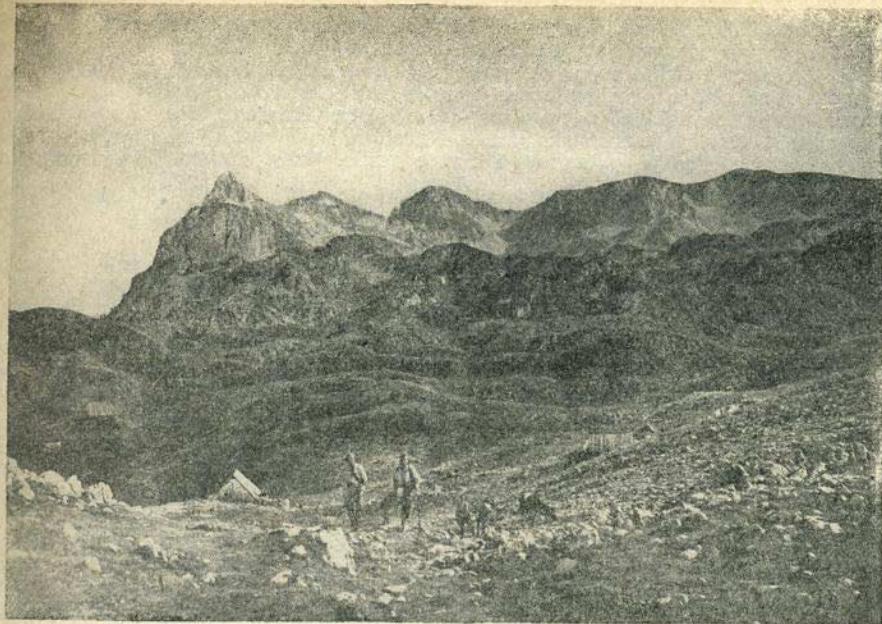

-Na durmitorskoj visoravni

Planinski (alpski) travnjaci u pravilu se nalaze iznad 1600—1800—2000 m nadmorske visine. Iznad ove visine klimatski uslovi su za šumu nepogodni (niske temperature), te na njeno mjesto dolaze planinske ili alpske travnjačke površine. Skupina *brdskih travnjaka* se nalazi unutar zone šuma. Donja im je granica linija najvišeg vodostaja poplava, a gornja granica je ili donja granica planinskih travnjaka ili gornja granica šuma. Planinski travnjaci su klimatogene vegetacijske tvorevine (klimaks vegetacije) tj. njihov postanak i razvoj je prvenstveno uvjetovan klimom. Naprotiv brdski travnjaci i ostale dalje navedene skupine travnjaka su antropogene tvorevine tj. stvarao ih je čovjek. Kroz stoljeća, pa i tisućljeća čovjek je sjekao i palio i na razne načine potiskivao šumu, da bi dobio nove prostore za pašnjake i livade.

Na prelaznoj zoni alpskih i brdskih travnjaka je zona ili pojas *brdsko-planinskih livada i pašnjaka*. Iza sječe šuma zaostaju grmolike *planinske vrištine*. U dolinama rijeka ili na ravnijim položajima gdje dolazi do redovitih ili povremenih poplava, razvile su se močvarne i dolinske (nizinske) livade. Osvrnuti ćemo se opširnije na pojedine skupine travnjaka.

I. *PLANINSKI TRAVNJACI* ili često se kraće nazivaju planine, imaju specifične životne uslove. Općenito je na planinama kratka vegetacijska perioda, niski temperaturni godišnji prosjeci, vrlo su velike razlike temperature između dana i noći, vrlo su jaka isparavanja u toku dana. U toku zime na ravnim površinama i vrtcačama vjetar nanese mnogo snijega, koji se sporo otapa, te su ova mjesta ekološki hladna. Naprotiv, glavice i grebeni su izloženi udarima vjetra i preko zime su bez snježnog pokrivača. Naročito su ekstremni temperaturni uslovi na glavicama i grebenima.

Ječmenov dol na Sinjajevini (u pozadini Moračko Gradište)

Foto: Dr. R. Simonović

Na visini od 2027 m (Bjelašnica) mjesечni su temperaturni prosjeci slijedeći: I (-8.6), II (-8.2), III (-5.7), IV (-2.5), V (+2.6), VI (+6.7, VII (+9.1), IX (+5.9), X (+2.7), XI (-2.6) i XII (-5.4). Godišnji prosjek temperature je +0.3°C.

Planinske travnjake Durmitorsko-sinjajevinske i Centralne oblasti Crne Gore dijelimo u dvije podskupine: a) Planinske goleti i b) Planinske rudine.

Planinske goleti su ekstremno kameniti (skeletni travnjaci). Obrašćuju najviše visove. Zastupani su s pet tipova (asocijacija) i to: 1. Planinska zajednica uskolisne šašike (Seslerietum tenuifoliae) obrašćuje vjetru izložene grebene i glavice. Uskolisna šašika (Sesleria tenuifolia) je izvanredno prilagođena na temperaturne ekstreme i utjecaje vjetra (kserofilna građa); 2. Planinska kamenjara perastog kovilja (Stipetum pennatae) — u području Durmitora južni ekstremno stjenoviti (kameniti) položaji. Lijepo je vidjeti kako vjetar giba, leljua 10 i više centimetara duge njuške ove trave; 3. Planinska kamenjara glavulja (Globularietum cordifoliae). Ova kamenjara je često vrlo jednolike grade tj. pretežno se sastoji od same glavulje (Globularia cordifolia). Ova kamenjara dolazi na zaštićenijim i nižim položajima nego uskolisna šašika; 4. Planinska zajednica sitnog šaša (Caricetum laevis) je vrlo raširen planinski travnjak. Dobar je pašnjak. Obrašćuje zaštićenija staništa. Sitni šaš (Carex laevis) na Durmitoru na višim položajima dolazi zajedno s alpskom sunčanicom (Helianthemum alpestre), a u nižim položajima s balkanskom sunčanicom (Helianthemum balcanicum) i 5. Planinska kamenjara čapljeza (Asphodeletum albi) — na podnožju padina (toplja staništa) gdje se sreću deluviji. Čapljez (lišće) stočari pare za ishranu svinja.

Planinske rudine za razliku od planinskih goleti imaju zatvoreniju (gušću) tratinu i kvalitetniji su travnjaci. Zastupani su s četiri zajednice: 1. Pašnjak sitne vlasulje (Festucetum vallesiacae) — vrlo raširen, kvalitetni pašnjak; 2. Pašnjak uspravne smilice (Koelerietum pyramidatae) — kserofilni, kameniti travnjak. Značaj mu daju dinamične trave smilice; 3. Pašnjak oštре vlasulje (Festucetum pungentis). Oštra vlasulja je vrlo raširen naš ilirski endem. Ovaj travnjak se poznaje po busovima, koje ona izgrađuje. Kserofilne je grade i slabe krmne vrijednosti. 4. Pašnjak planinskog trputca (Plantaginetum alpinæ) — ograničenog rasprostranjenja.

II. BRDSKO-PLANINSKE LIVADE I PASNJACI su zastupani s dvije vrlo raširene i ekonomski značajne zajednice, a to su: 1. Livada trave tvrdače (Nardetum strictae) i 2. Livada obične rosulje i crvene vlasulje (Agrostideto-Festu-

cetum rubrae). Vrlo je raširena livada s tvrdačom. Ona tvori izvanredno gusti busen (štiti od erozije). Tla pod tvrdačom su ekstremno kisela. Isprane su baze i ostala hraniva. Stoljeća i stoljeća čovjek ovu livadu napasuјe i kosi, a ništa joj ne vraća. S druge strane obilje oborina ispirje baze u dublje slojeve. Kako je tlo pod ovom livadom ekstremno kiselo, nepovoljni su uslovi za druge biljke, te zato dominira trava tvrdača. Ona je kserofitske grade. Narod ju zove jarac, brk, žica i sl. Vrlo ju je teško kosit. Niska je, polegnuta i čvrste grade. Vrlo je niske krmne vrijednosti.

Livada tvrdače dolazi obično u vrtačama i na ravnijim plohamama, gdje se preko zime nakupi mnogo snijega. Dolazi bilo na vapnenoj geološkoj podlozi — *Callicolum* (dublja tla) ili kiseloj — *Acidicolum* (plića i dublja tla).

Livada tvrdače nije jednolike grade. Tako napr. kod podgrupe — *Callicolum* razlikujemo nekoliko stadija (facijesa), kao napr. stadij *bijele rosulje* (*Agrostis vulgaris*) — dobra košanica, *jastrebljak* (*Hypochoeris radicata*) — stadij bogat s vrstama, *bijela čemerika* (*Verastrum album*) — vrlo duboka tla, *kestenjasta vlasulja* (*Festuca spadicea*) — drenirano tlo i stadij s *močvarnom krvarom* i *močvarnim dvornikom* (*Sanguisorba officinalis* — *Polygonum Bistorta*) — staništa s poplavnim utjecajima (oborine ili tekućice). Podgrupa *Acidicolum* ima dva stadija: *tipični* (*Typicum*) — prevladava u ekstremu tvrdača i *antropogenizirani* — dobra košanica.

Livada *obične rosulje* i *crvene vlasulje* nastala je iz livade tvrdače, ako se ova redovito kosi, tori, gnoji i t. d. Daje mnogo dobra sijena. Zastupana je s dva stadija: tipični, gdje prevladava ili obična rosulja ili crvena vlasulja ili obje izmješano. Drugi stadij je s čemerikom (vrlo duboka tla).

III. *PLANINSKE VRISTINE*. Šumari ih ubrajaju u šume. U stvari one su donji strat šuma, koji se razvija kada se ove isjeku. Planinske vrištine su bezvrijedni pašnjaci. Ako se ne napasuju, u nizu sukcesija prelaze u odgovarajuće šume. Velike površine (obično padine) prekriva *planinska vriština borovnice* (*Vaccinietum myrtillii*) i na glavicama i grebenima *planinska vriština medvjedke* (*Arctostaphylos uva ursi*).

IV. *BRDSKI TRAVNJACI*, kako smo naprijed naveli, vezani su za pojas šume. Oni su kao planinske vrištine antropogene tvorevine. Zastupani su s četiri zajednice: 1. *Livada šilja* (*Danthonietum calycinæ*) — Prilično raširena, krasna livada na talasastim terenima Jezera. U neku je ruku prelaz obzirom na kiselost tla od livade tvrdače uspravnom ovsiku i srednjem trputcu; 2. *Travnjak uspravnog ovsika i srednjeg trputca* (*Brometo-Plantaginetum mediae*). Mezofilniji podtip je *Mesobrometum* — dublja, svježija tla, s pH vrijednosti kisele do neutralne košanice, a kserofilniji podtip je *Xerobrometum* — plića tla, erodirana, suha tla, s pH vrijednosti blage alkalne do karbonatne (pašnjak); 3. *Livada zobice* (*Trisetetum flavescentis*) — intenzivnom gnojidbom razni tipovi brdskih i planinskih travnjaka prelaze u izrazito kulturnu livadu zobice i 4. *Pašnjak gomoljaste vlasnjače* (*Poetum bulbosae*). Ovaj pašnjak nastane uz naselja i nastambe gdje se pretjerano stoka napasuje.

V. *MOČVARNO-DOLINSKE (NIZINSKE) LIVADE*. Na ravnim površinama, gdje se nagomila mnogo snijega, uslijed njegovog otapanja ovakova se staništa u neku ruku zamočvare snježnicom. Do poplavljivanja dolazi u uskim dolinama i sutjeskama putem tekućica. Tako napr. u području Jezera raširene su močvarne livade šašici (*Caricetum*) i *livada bezpoljenke* (*Molinietum coeruleae*). Ovi travnjaci su veći dio godine pod vodom, osim kratke vegetacione periode. Uz rijeke i rječice, potoke, gdje je redovito ili povremeno poplavljene, imamo *livadu trave krstaca* (*Cynosuretum cristati*).

Durmitorsko-sinjaljevinska i Centralna oblast Crne Gore je prividno pasivna. Ogromno je njeno bogatstvo u travnjacima. Oni čekaju, da se srede, te da dadu svoje dragocjene proizvode našoj privredi. Posla je mnogo za stručnjake raznih struka.

Krasote, divljina i opasnosti ovih planina ne mogu nikoga ostaviti bezosjećajnim. Ovaj divalj je veličanstven. U njemu se nikada luč slobode nije bila ugasila. Tako je bilo i za višestoljetnog pritiska Osmanlija. Ove planine i za prošloga rata postale su sklonište slobode. One su opet postale legenda. Svaki kam u njima priča o dalekoj ili blizoj epopeji crnogorskog naroda.

Istraživanje Triglavskog glečera

Tajna triglavskog glečera nije riješena, štaviše, ona se sve više komplikuje. Iako se od oslobođenja vrše sistematska ispitivanja, priroda »bijelog gorštaka« je uglavnom ostala nepoznata. Ne zna se ništa o njegovoj prošlosti, veličini i strukturi.

Nekolicina ljudi su na najboljem putu da, najzad otkriju te tajne. Jedan od njih je dr Ivan Gams, naučni saradnik Instituta za geografiju Slovenske akademije znanosti i umjetnosti u Ljubljani. Ovaj speleolog i glaciolog sistematski prati kretanje triglavskog velikana već desetak godina, i o njegovim čudima je napisao nekoliko rasprava. Gotovo svake godine posjećivao je Triglav i njegov svijet, i »na licu mjestu« ispitivao kretanje glečera.

Predanje kaže da su ljudi prije nekoliko vjekova saonicama odlazili na Triglav. U to doba, najveći vrh u našoj zemlji bio je vezan s podnožjem glečerom koji se spuštao niz strmine vrha, preko Triglavskih Vrata do Radovljice. Međutim o tome ne postoji nijedan napisan dokument. Najstariji pisani dokument datira od pre 72 godine. Napisao ga je neki Rihter, koji je konstatovao da je triglavski glečer velik 45,9 hektara. Pored ovog dokumenta postoji i nekoliko »arheoloških« predmeta koji dokazuju da su se i naši preci interesirali za tajne glečera. Drugih dokaza nemaju.

Tek poslije oslobođenja je počelo sistematsko istraživanje glečera i njegovih elemenata. Svake godine je mjerena površina, koja se kretala od 13 do 17 hektara. Za to vrijeme je konstatirano da je deset godina glečer kopnio, a samo u toku dvije godine ponovo rastao. Ta činjenica dokazuje da na život ovog »velikana« utiče nekoliko faktora. Jedan od najvažnijih je karakter ljetnjih mjeseci. Stručnjaci meteorološke stanice na Kredarici izmjerili su srednju temperaturu glečera od maja do oktobra, koja iznosi minus dva do dva i po stepena Celzijusa. Srednja temperatura u julu i avgustu veća je za šest do osam stepeni, i u tim mjesecima se glečer najviše topi.

Stalnim praćenjem kretanja glečera ustanovljeno je dokle se u našim Alpama prostire granica »vječnog snijega«. Ona počinje na nadmorskoj visini od 2700 metara. Zahvaljujući njoj, kao i položaju glečera, naš »bijeli« gorščak neće nikada biti osuden na smrt. Njegova »vječnost« zagarantirana je zahvaljujući Malom i Velikom Triglavu, koji ga u »pravi čas« zaštite hladom, a i činjenici da sunčani zraci »udaraju« na njegovu površinu pod malim uglom i od nje se odbijaju.

Međutim, i pored tih pozitivnih okolnosti, triglavski glečer ne bi se mogao da osigura »vječnost« da se njegovo ogromno tijelo ne hrani i podmlađuje. Zato se pred glaciologe postavlja pitanje odakle »hrana« triglavskom glečeru? Najviše snijega glečer dobija sa strmih površina Malog i Velikog Triglava, s kojih se snijeg, u obliku usova, survava u »bijeli silos« glečera. Pored toga, velika količina snijega napada na površinu glečera u vidu nanosa, a i svake godine padne po 8 do 10 metara snijega, kao atmosferskog taloga.

Imajući sve to u vidu, stručnjaci se danas pitaju kolika je debljina glečera i koju količinu leda on krije u sebi? Na to pitanje niko ne može da odgovori. Dosadašnjim mjerjenjima ustanovljena je debljina leda samo na donjoj strani glečera, na nadmorskoj visini od 2550 metara, gdje je iznosila oko 9 metara, i to u periodu topljenja. Pretpostavlja se da je debljina glečera mnogo veća ispod samih vertikalnih stijena Triglava, gdje na nekim mjestima dostiže i 50 metara. Isto tako se pretpostavlja da glečer sadrži oko tri i po miliona kubnih metara leda.

Logično je da glečer svoje površine redovno »umiva« i da se tom prilikom stvara velika količina vode, koja sebi mora da nađe put kako će oticati. Poznato je i to da ova voda ima vrlo veliku snagu i da joj ništa ne može prepriječiti put. U to su se slovenački glaciolozi i speleolozi uvjerili prije nekoliko godina kad su na donjoj ivici glečera otkrili četiri jame.

Kad je nauka i to otkrila, onda je načinila korak naprijed. Stručnjaci su počeli da ispituju kud se ta voda gubi. Višegodišnjim ispitivanjima konstatirano je da rijeka Soča ima veću količinu vode nego što joj daje kapacitet njenih gravitacionih površina. Za to otkriće povezana je i njena azurno plava boja, koja nagovještava da se Soča snabdjeva vodom i s druge strane. Ovaj podatak je dobro došao speleolozima, koji su odmah zaključili da Soča dobija vodu od glečera.

OTOK LOKRUM

REZERVAT PRIRODE

Pogled na Lokrum sa Srđa
iznad Dubrovnika

Otok Lokrum leži oko 600 m jugoistočno od Dubrovnika, a njegova površina zaprema 72 ha i 37 a (od toga 59 ha makija i šuma). Duljina otoka iznosi 1,7 km, a širina 600—700 m; najviši vrh otoka visok je 91 m.

Lokrum je pretežno obrastao gustom, gotovo neprohodnom makijom, koju izgrađuju mnoge zimzelene biljne vrste. Makija je zapravo degradirani stadij vegetacije, nastao potiskivanjem prvobitne sredozemne šume zimzelenog hrasta crnike (česvine). Međutim, ta makija je na Lokrumu posebno bujna i raznolika, te mjestimično čak ima izgled prašume, jer je, nakon izvršenih sječa šume hrasta crnike, imala osobito povoljne uvjete razvitka (otok je, naime, bio vlasništvo Habsburgovaca, odnosno samostanaca). Tako je makija na Lokrumu razvijena i sačuvana bolje, nego bilo gdje drugdje na jadranskoj obali. Sastav makije je na Lokrumu i po broju vrsta neobično bogat: mirta, planika, zelenika, crnika, tršlja, lemprika, lovor, veliki vrijes, smrić, pukinja i dr. Ružmarin, kadulja, pelin i druge prizemne vrste povećavaju dekorativnost makije, a gustoća penjačica (tetivika) izaziva dojam džungle. Zanimljivo je, da je hrast crnika, koji je izgradivao prvobitnu šumu, sada u makiji vrlo rijedak (samo u sjeveroistočnom dijelu otoka postoji lijepi sklop crnike s visokim i širokim stablima). Na protiv, planika, zelenika i tršlja na Lokrumu su prava stabla sa debлом i lijepo oblikovanom krošnjom (planika ima i do 5 m visokih).

Dok je sjeverozapadni dio otoka pokriven makijom, na jugoistočnoj strani Lokruma razvila se visoka šuma alepskog bora; osim borova rastu tu i česvine,

te čempresi, dok su elementi makije rjeđi i niži. U makiji i šumi alepskog bora nalaze se ostaci kulture agruma, koja je vrlo starog podrijetla na otoku; izgleda da i ime Lokruma potječe od acrumen (kiselo voće), znači da je u prošlosti bilo na otoku mnogo limuna i naranča.

Iz površina, koje su pokrivenе autohtonom vegetacijom prelazi se gotovo neprimjetno u parkovni dio otoka, koji je sredinom prošlog stoljeća Maksimilian Habsburški uredio i obogatio egzotama Indije, Afrike, Brazilije i Meksika. Tu rastu palme (žumara i datula), Cycas, kamforovac, tobirovac, oleandar, agava, juka, indijska smokva i sl., i to bujnošću i raznolikošću tropskih šuma. Nažalost, mnoge su od kultiviranih vrsta tokom vremena propale. Taj parkovno tretirani dio Lokruma značajan je ne samo biološki kao aklimatizacijski objekt, nego i kao spomenik vrtne arhitekture.

Značenje i potrebu zaštite Lokruma isticali su botaničari već nakon I. svjetskog rata, kad kod nas još nije bila organizirana služba zaštite. Tako je Lujo Adamović 1929. g. (u raspravi »Ekološke prilike dubrovačke i ostale dalmatinske vegetacije«) napisao: »Lokrum, koji je kao stvoren da bude narodni spomenik, **nacionalni park**, gdje će ostati očuvana i nepovrijedena naša autohtona vegetacija, taj se Lokrum pretvara u oporavilište za djecu.«

Nakon Oslobođenja je Zemaljski zavod za zaštitu prirodnih rijetkosti NR Hrvatske (1948. g.) donio rješenje o zaštiti Lokruma, te se taj otok danas tretira kao rezervat prirode. U posljednje vrijeme je zalaganjem Biološkog instituta JAZU odlučeno, da se na Lokrumu uredi Botanički vrt našeg i stranog bilja, i to u neposrednoj blizini bivšeg Benediktinskog samostana (sada zgrade Biološkog instituta i Prirodoslovnog muzeja), gdje se nalaze zapušteni Maksimilianovi vrtovi.

Ma. K.

Iz pera mladih

Jasna Veronek, Samobor

Slet planinara omladinaca na Kalniku

Svake godine održava se na jednoj od naših divnih planina slet planinarske omladine. Tako je 4. i 5. lipnja ove godine održan IV. slet mladih planinara Hrvatskog Zagorja na Kalniku kod Križevaca. Bila je to lijepa i uspjela priredba, slično kao i prijašnje na Ivancići, na Ravnoj Gori i na Strahinjšćici!

S našim Planinarskim društvom »Japetić«, pod vodstvom starijih planinara, kre-nuli smo mi pioniri i omladinci nas pedeset na taj slet. U autobusu je bilo veselo: uz smijeh i pjesmu stigli smo u subotu podvečer kroz Zagreb, Dugoselo, Vrbovec i Križevce na Kalnik. — Odmah sam spazila velike, strme stijene grebena, s ruševinama staroga kalničkog grada, koje je obasjavao požar sunca na zalazu... U podnožju stijena smješten je lijepi planinarski dom, okružen grmljem i travnatim, zelenim kosinama. Primijetili smo mnogo planinara, naročito omladine, koji su došli iz različitih krajeva naše zemlje.

Spuštao se sumrak, dok smo radoznali tražili naš smještaj. Moja školska drugarica i ja bile smo sretne, kad smo saznale, da ćemo spavati u šatoru, kao i svi ostali planinari. Pojurile smo u logor... Šatori — lijepo poredani na obronku brijege! Odmah je trebalo urediti dežurstvo za noć, a zatim otići na večernju priredbu kod staroga grada. Mene je zapala treća smjena službe, od 10 i po do 11 i po sati.

Najprije je održana mala svečanost uz zborove i pjevanje, a poslije nje vojna vježba »noćni napad na Kalnik...« Baklje su plamtille na visokom grebenu i na zidinama grada, crvene, zelene i bijele raketne jurile zrakom, sa svih se strana čulo podmuklo štekstanje mitraljeza, puške su pucale a mine praskale unaokolo, naravski sve sa slijepim nabojima... Prizor je bio veličanstven, a pomalo i jezovit. Nakon smirenjaigrana su narodna kola, uz svijetlo baklji i krijesova.

Sutradan je trebalo rano ustati, ali kao da nismo bile umorne! Otišle smo u naš logor i poslije službe opet k vatri, koju su na kraju kolone šatora zapalili stariji drugovi. Svi smo posjedali uokolo i uz pratnju gitare pjevali. Promatrala sam oko sebe i slušala: u travi su cvrčali cvrčci, u grmlju je pjevao slavuj, a odnekud se zaletio vjetar donoseći miris polja i šume. Vrhovi stijena blistali su posuti srebrom mjesecine. Zvijezde su radoznalo žmirkale paleći svoje fenjere. Simfonija noći se stapala s pjesmom veselih planinara. Dolje u selu je zvono odbilo ponoć. Jedan je dan prošao, no mi smo još kasnije krenuli na spavanje.

Sunce se diglo u smijehu vedrog jutra. Počelo je planinarsko orientaciono natjecanje po ekipama. Uskoro je bilo jako vruće. Na sletu posvuda živost i veselje. Nije prošlo bez nezgoda: par ogrebotina, nešto opeklina u još vrućem pepelu, a jednu je djevojčicu ugrizla zmija, no odmah je stizala pomoć zdravstvene službe! Poslije smo bile opreznije. Vrijeme je odmicalo, završio je orientacioni marš, još su trajale penjačke vježbe na stijenama Velikog Kalnika, praćene stotinama radoznalih pogleda i brigom, da se sve sretno završi.

Naši su drugovi osvojili nekoliko nagrada u orientaciji, među njima i jednu prvu! To nam je bilo jako drago — pa smo razgledavali predmete za nagrade. Dalje se odvijao svečani dio zborovanja, s pozdravnim govorima, darovima domaćem društву iz Križevaca, pjesmom i svirkom u čast omladinskog sleta i na spomen borbi oko Kalnika.

U ranim popodnevnim satima krenuli smo u selo Kalnik, zatim autobusom u Križevce, da razgledamo grad. Užurbanost izletnika počela se smirivati... Za nama je ostao Kalnik, koji se kupao u suncu. Njegove šume su se smijale, a stijene i ruševine grada kao da su pozivale: »Dodite opet!«

Planinarski dom na Kalniku

IZ NAŠE ZEMLJE

70 NOVIH SPILJA U MASIVU TRIGLAVA

Grupa speleologa PD »Željezničar« iz Ljubljane, koju je Zavod za zaštitu spobuduceg triglavskog nacionalnog parka, otkrila je u toku svog rada 70 do sada još nepoznatih spilja i ponora. Neke od ovih spilja duboke su i do 50 metara. Njihovo ispitivanje bilo je prilično naporan, jer se nalaze u vrlo strmim predjelima, koji su mjestimično pokriveni i debelim slojem snijega.

»TORPEDO« OSVOJIO »TROFEJ PLATKA«

RIJEKA, 12. oktobra

U velikom planinarskom domu na Platku bio je start i cilj tradicionalne planinarske priredbe — orientacionog marša — za Trofej Platka. Trasa koja je bila interesantna i po svojoj ruti kao i po svojim elementima za orientaciju, bila je otežana gustom i teškom maglom, pa su rezultati tim značajniji i vrijedniji.

Ponovno je bio veliki Dom na Platku — premalen! Atmosfera je bila slična kao u danima održavanja Jadranskog veleslaloma. Zrak je »mirisao« upitnikom i nepoznanicama... Oko stotinu takmičara, 23 muške i tri ženske ekipe trebale su ponovo da polazu ispite iz planinarskih vještina: hodanja, znanja iz planinarstva, topografije, orientacije, prve pomoći i iz prošlosti NOB-e, da bi pri kraju takmičenja izvršili i gadanje sa zračnim puškama. Više od 300 prijatelja planinarstva sastalo se na Platku da bi ispratili takmičare i na »izvoru« saznali rezultate. To je i razumljivo kada se zna kakvo mjesto zauzima ova značajna planinarska priredba među planinarima i planinarskim organizacijama.

Takmičile su se ekipe iz Zagreba (PD »Velebit«) i Rijeke PD »Platak«, »Torpedo« i »Rikard Benčić« sa ukupno 7 ekipa a pored njih i omladinci izviđačke organizacije odreda »Vinko Benac« sa tri ekipe, zatim Senj itd.

Favorite su bili planinari »Velebit« koji su i inače u Hrvatskoj najbolji krozisti.

Nakon petsatnog hodanja — koje je bilo puno nepoznаницa i poteškoća — na cilj se prva pojavila ekipa »Torpeda« II. koja se i po bodovima najbolje plasirala u sastavu Orfeo Krespi, Anici Mario i Nini Maričić sa ukupno 77 kaznenih bodova. Drugoplasirana je ekipa izviđača »Vinko Benac« II. u sastavu Miljenko Smokvina, Slobodan Jakšić i Marijan Boršić sa 118 bodova, a treća je ekipa »Velebita« (Zagreb) sa 155 bodova.

Pobjednici ovog takmičenja, skijaši »Torpeda« zaslужeno su odnijeli prvo mjesto zahvaljujući iskustvu i izdržljivosti, dok omladincima treba dati posebno priznanje za izvanredan plasman u veoma oštroj konkurenciji takmičara, osobito zagrebačkih studenata iz »Velebita«.

Organizacija takmičenja što ju je provedeo PD »Platak«, bila je upravo uzorna.

Inače je samo takmičenje ukazalo na potrebu rada na teoretskom dijelu takvih priredbi i — na duže pripreme.

Iako je ove godine priredba održana 30 dana ranije, dobro bi bilo da se i ovaj termin premjesti na još raniji termin, kako bi se omogućio start većem broju ekipta. Možda bi kraj septembra najbolje odgovarao za ovo takmičenje.

A SMOKVINA

DAN MLADIH PLANINARA SAMOBORA I ZAGREBA

Po veoma lijepom, topлом i sunčanom vremenu održan je u nedjelju 25. rujna »Dan mladih planinara Zagreba i Samobora« — priredba koja omogućuje mlađim planinarama, pionirima i omladincima da provedu ugodan i vedor dan u izletima i natjecanjima. Svatko može ovdje iskušati svoje planinarsko znanje, snalažljivost i snagu. U prisustvu predstavnika Planinarskog saveza Hrvatske, Savjeta planinara grada Zagreba te ekipa i rukovodilaca planinarskih društava: »Željezničar«, »Sutjeska«, »Susedgrad«, »Velebit«, »Plotnikov«, »Risnjak«, »Cepin«, »Grafičar«, »Zagreb« i »Rade Končar« odvijala su se čitav dan razna natjecanja kojima je prisustvovalo 45 ekipa i 136 pojedinaca, dok je gledalaca i promatrača bilo oko dvije stotine. Ovom

zgdom je prvi puta vršeno nagradno natjecanje u traženju rijetke i zaštićene flore i faune i to tako, da je neposredno uz markirani planinarski put od »Šoćeve kuće« do ruševina grada Lipovca bilo postavljeno 50 sličica i modela rijetkoga planinarskoga bilja, cvijeća i životinja, koje je trebalo pronaći. Na dani znak 142 pionira i omladinaca su pošla na traženje, no trebalo se vratiti u roku od 50 minuta, da se za svaku pronađenu sličicu dobije odgovarajuća nagrada. Uspjeh ovog prvog nagradnog traženja bio je zadovoljavajući jer se »otkrilo« ukupno 40 zgoditaka! Uopće je čitava ova priredba u organizaciji Planinarskog društva »Japetić« bila izvrsna i pokazala najbolje rezultate. Poslije podne razvila se vedra planinarska zabava uz marljivo sviranje planinarskog orkestra (Šver, Noršić, Čebušnik).

● DAN PLANINARA SPLITA

U organizaciji Savjeta planinara kotača Split održan je kod planinarskog doma na Mosoru 4. rujna 1960. Dan planinara Splita. Usprkos lošem vremenu koje je vladalo dan prije, na Mosoru se našlo oko tri stotine planinara iz Splita i Sućurca. Nažalost, mnoge je trebalo odbiti, jer se za planinare u Splitu mogu teško dobiti prevozna sredstva, u ovom slučaju teretnjaci, do podnožja planine. Prisutne je pozdravio predsjednik Savjeta planinara A. Grimani podsjetivši na važnost i tradiciju priredbe, koja je počela u vrijeme kad je oko planinarskog doma na Mosoru vladala pustoš i golet. Danas je Mosor omiljeno izletište Splićana. Trebalo bi jače aktivizirati omladinu osobito školsku. Da omladina voli planinarstvo dokaz je velik broj omladinaca, koji su prisustvovali ovom Danu planinara.

NOVI PLANINARSKI DOM POD VRHOM TREBEVIĆA

Posle požara u februaru 1954. godine, kojom prilikom je do temelja izgorio dom podignut odmah po završetku drugog svjetskog rata, do ove, 1960. godine — dakle, gotovo punih sedam godina — sarajevski planinari nisu mogli pod vrhom Trebevića prenoći, niti se skloniti u toku dana. Nepostojanje bilo kakvog planinarskog objekta na ovome mjestu primano je utoliko teže, jer je vrh Trebevića jedno od najljepših izletničkih mjeseta u okolini Sarajeva.

Godine 1957., planinari — članovi društva »Željezničar«, pod čijom se upravom dom nalazio — odlučili su da izgrade novi dom pod vrhom Trebevića. Četiri godine su protekle u znaku upornih nasto-

janja, i pune četiri godine je jedan mali kolektiv, sa veoma skromnim materijalnim sredstvima iz nedjelje u nedjelju, iz mjeseca u mjesec, iz godine u godinu učestvovao u izgradnji ovog planinarskog objekta. Članovi »Željezničara« dali su 14.890 dobrovoljnih radnih sati, a Planinarski savez Bosne i Hercegovine, Fabrika željezničkih vozila »Vaso Miskin-Crni«, Željezničko transportno poduzeće Sarajevo, Željeznička Štедno-stambena zadruga Sarajevo, Republički odbor sindikata saobraćaja i veza, kao i ostali željeznički kolektivi, pridružili su se materijalnom pomoći ovoj akciji.

Kapacitetom od 45 postelja i 100 mješta za dnevni boravak, kao i uvedenim električnim osvjetljenjem i izrađenim sanitarnim uređajima, zatim postavljenim radio-aparatom i televizorom, planinarski dom pod vrhom Trebevića smješten na 1.560 metara nadmorske visine u crnogoričnoj šumi, predstavljaće jedan ugledni, reprezentativni planinarski objekat, dostupan svim ljubiteljima sporta i prirode.

K. J.

○ **Od Rousseaua do suvremenog planinarstva** naslov je izložbe koju je 11. svibnja u novoj dvorani pošte priredilo PD »Sljeme« iz Zagreba. Na ovoj originalnoj izložbi prikazani su brojni zanimljivi materijali iz područja planinarstva.

○ **Planinarsku kuću pod Komovima** u Crnoj Gori na prijevoju Trešnjevik, gdje cesta Titograd—Peć dosije visinu od 1.600 metara, uređilo je planinarsko društvo »Zeletin« iz Andrijevice. Kuća je stalno otvorena, a uskoro će u njoj biti uređene i spaonica.

○ **Magistrala Kumrovec—Kum**, lokalni planinarski put kroz Zasavske planine, otvorena je. Iz Kumrovca markacije vode na Bohor, Liscu, V. Kozje, Rimske Toplice, Kopitnik, Kal, Mrzlicu, Partizanski vrh, Čemšeničku planinu, Zasavsku goru, Janče i konačno na Kum (1119 m). Planinari koji produ taj put, a prije toga nabave potrebnu iskaznicu, Koordinacioni odbor daje posebnu značku. Potrebne informacije daje PD »Trbovlje« u Trbovlju.

○ **II. memorijal Janka Mišića** održan je 15. svibnja u organizaciji PD »Japetić« u području Samoborskog gorja. Oko 150 planinara raspoređenih po momčadima prošlo je staze prema kategorijama u vremenu od tri do pet sati pješačenja. Pri tom su gađali iz vojničke puške, davali odgovore na pitanja iz prve pomoći, orientacije i planinarstva. Prva mjesta osvojile su ekipe PD »Japetić«, »Sutješka« i »Velebit«.

I Z I N O Z E M S T V A

HILARY OPET NA HIMALAJI

Grupa od devetnaest proslavljenih planinara pošla je na Himalaju s tvrdoglavom namjerom da unatoč izjavama sovjetske ekspedicije, da »snježni čovjek« ne postoji — dokaže da on postoji! Mašta nekih istraživača i domorodaca stvorila je od ovog misteriozogn stanovnika snježnih visina: polu-čovjeka, polu-životinja, »himalajskog medvjeda«; »primitivnog plemenskog čovjeka« koji živi u gornjim dijelovima Himalaje i t. d. Njegove gotovo ljudske tragove planinari su vidjeli nekoliko puta u snijegu. Ali zasada nitko ga nije srelo!

Sadašnja ekspedicija predstavlja najambiciozniji pokušaj da se zagonetka riješi. Planinari će ostati u »zemljini snježnog čovjeka« u blizini Mount Everesta oko 9 mjeseci.

Ekspediciju, koja je u rujnu krenula iz Katmandua, predvodi Sir Edmund Hillary iz Novog Zelanda, osvajač Everesta i istraživač Arktika. U ekspediciji ima sedam planinara iz Novog Zelanda, šest iz SAD i pet iz Velike Britanije. Oni će se vratiti ljeti 1961. godine. Uvjereni su da će »snježnog čovjeka« barem snimiti.

Međutim, glavni cilj ove ekspedicije jest da prouči reagiranje ljudskog organizma na dugi boravak u razrijedenoj atmosferi visoke Himalaje. Predviđeno je formiranje ekipa planinara koji bi živjeli na velikim visinama bez rezervi kisika.

Ova ekipa bi također pokušala da stigne do vrha Makalu, koji je visok preko 8000 metara i nalazi se u blizini Everesta. Vrh Makalu već je osvojila jedna francuska ekspedicija, ali će ovo biti prvi pokušaj uspona na ovaj vrh bez dodatnog kisika.

Planinari će proći kroz tri pripremne faze prije konačnog uspona do vrha. Za perioda aklimatizacije planinari će biti pod kontrolom ekipa fiziologa na čijem se čelu nalazi dr. Griffith Pugh, član Britanskog savjeta za medicinska istraživanja. Dr. Pugh je iskusni planinar, bio je član britanske ekspedicije koja je osvojila Mount Everest 1953. godine, kad su Hillary i Šerpas Tensing stigli do vrha.

Planinari će živjeti u kolibi od plastične materije specijalno izgrađenoj za tu priliku. Koliba će imati oblik valjka dužine preko šest metara i promjera preko tri metra. U kolibi se može smjestiti o-

smero ljudi i laboratorijski instrumenti. Toplotna izolacija bit će šest puta jača nego u običnoj kući.

Prema mišljenju organizatora ekspedicije, rezultati fizioloških istraživanja možda će biti od koristi u čovjekovom naporu da savlada prepreke za kozmički let. Ekspedicija će možda dati odgovore na pitanja koja još uvijek zbutuju fiziologe, na primjer: gdje je granica ljudske sposobnosti prilagođavanja dužem životu na visinama s malo kisika; kolika je elastičnost ljudskog tkiva na velikoj hladnoći i toploti i kolika je čovjekova sposobnost da djeluje normalno u krajnje teškim uslovima života.

OSVOJENA NAJVIŠA PLANINA U AVGANISTANU

Jedna japanska planinarska ekspedicija osvojila je vrh planine Našao, najviše planine u Avganistanu. Profesor Jairo Sakato, voda ekspedicije Kijoto univerziteta, javio je kablogramom da su dva člana njegove ekspedicije stigli na vrh Našaoa i tamo zabilježili japansku i avganistansku zastavu.

JAPANKE NA HIMALAJI

Šest japanskih planinarki preduzelo je ekspediciju na Pandžab — Himalaje. Sedmog oktobra zabilježile su svoj prvi uspjeh. Dvije od njih su se popele na vrh Deo Tiba visok 6.000 metara. Taj vrh ne spada u najviše vrhove Himalaje, ali je za vrijeme penjanja vladalo veliko nevreme. Osim toga, ovih šest japanskih planinarki su prva ženska azijska ekspedicija na Himalaje.

Pošto je u Aziji emancipacija žena doista izostala, ovaj korak japanskih planinarki ima izvjesnu socijalnu važnost. Napredni japanski listovi o tome mnogo i pozitivno pišu.

DETALJI SA USPONA NA DHAULAGIRI

U prošlom broju donijeli smo vijest o usponu švicarske ekspedicije pod vodstvom Maxa Eiselina na dosada najteži neosvojeni vrh Himalaje, Dhaulagiri. Sada su stigle do nas i pojedinosti o tome uspjehu. Ekspedicija se popela na vrh jednim novim putem, sjeverozapadnim.

Na 5.700 metara visine ekspedicija je postavila svoj kamp br. 2. Zatim je postavljala kampove sve do 420 m ispod vrha. U ekspediciji je učestvovalo 13 Evropljana, a samo šest šerpasa. Članovi ekspedicije bili su u tako dobroj formi, da maske za kisik nisu upotrebljavali čak ni na visini od 8.000 metara. Max Eiselin je posvetio dosta vremena traganju za himalajskim snježnim čovjekom »jetijem», jasno — uzalud. U početku se ekspedicija kretala tragom jedne prethodne austrijske ekspedicije. U toku penjanja našli su penjači neke predmete koji su ostali od te ekspedicije, kao što su: poderani šator, konopci za penjanje i jedan signalni pištolj. Uspon je izvršen 13. svibnja. Na vrh su se popela dva člana ekspedicije. Zanimljivo je, i to je vjerojatno jedinstveni slučaj u Himalaji, da se ekspedicija time nije zadovoljila, nego je 23. svibnja ponovo pokušala uspon sa dva druga člana i to s jednakom srećom. Bili su to Weber i Vaucher. Ekspedicija se tako završila s potpunim — i da tako kažemo — dvojnim uspjehom. Svakako treba spomenuti i okolnost, kojom se do sada još nije okoristila ni jedna himalajska ekspedicija, i o kojoj se još i sada mnogo raspravlja. Za prijevoz hrane i materijala do gornjih kampova upotrebljen je specijalni avion opremljen skijama, tako da je lako pristajao na većim snježanicima. Letalo se nažalost već u početku pokvarilo, no izvjestan dio prtljage je ipak prevezen, pa je tako mnogo uštedeno na transportnim troškovima i vremenu, a osim toga pilot je imao mogućnost da sa bere podatke o terenu i opasnostima u novom smjeru.

KOMEMORATIVNO PENJANJE

Grupa od 120 alpinistkinja, većinom Talijanki, krenula je u srpnju na poznati vrh Monte Rosa u Alpama na talijansko-svicarskoj granici. Ova ekspedicija poduzeta je u spomen dvije alpinistkinje, Claude Kogan i Claudine van der Stratten, koje su lani poginule u prvoj ženskoj ekspediciji na Himalaju.

MASOVNI USPON NA KAVKAZ

Na najviši vrh Kavkaza, Elbrus, organiziran je 21. srpnja masovni alpinistički uspon sovjetskih alpinista. Toga dana stupilo je na taj vrletni vrhunac, svladavši velike teškoće, 1.395 alpinista. Uspon na istočni i zapadni vrh Elbrusa započeo je u 4 sata u jutro. U 14,30 sati osvojen je prvi vrh (5595 m), a pola sata kasnije i

drugi vrh (5633 m). Tom prilikom učesnici su na vrh zaboli zastave i postavili poprsje V. I. Lenjina.

NEZGODE EKSPEDICIJE U ANDE

U ožujku ove godine bio je izgubljen svaki kontakt sa članovima jedne međunarodne istraživačke ekspedicije, koja je iz Bogote krenula da ispitava neprohodne prašumske predjele u jugoistočnoj Kolumbiji. Za članovima ekspedicije vršena je u međuvremenu potraga, ali nije dala nikakve rezultate.

Međutim, 28. travnja petorica članova ove ekspedicije, potpuno iscrpeni od napora i gladi, vratili su se u mali gradic Puerto Rico, na samoj ivici džungle.

Prema njihovim riječima, oni su bili u prethodnici, a za njihovim tragom idu u lakšem tempu i ostali članovi ekspedicije, među kojima su mnogi oboljeli, tako da se jedva kreću.

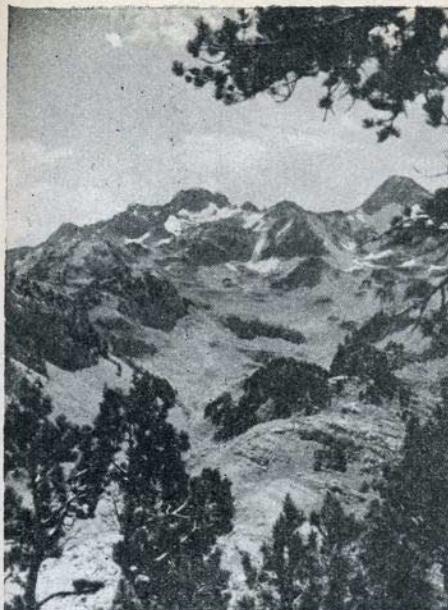
Poslije toga odmah su upućeni helikopteri u pomoć ostalim članovima ekspedicije. Međutim, još uvijek nema nikakvih vijesti o dvije grupe, koje su prije nekoliko dana krenule upomoći nestalim istraživačima.

Prva grupa, sastavljena od 12 ljudi, pokušala je bezuspješno da u roku od 15 dana dopre do rijeke Gvajas, poslije čega joj se izgubio trag. U pomoći ovoj grupi upućena je jedna vojna potrola od 20 ljudi, ali je i sa njom izgubljen svaki kontakt.

Ova međunarodna ekspedicija imala je za cilj da otkrije prevoje preko Anda, koji bi se mogli iskoristiti za uspostavljanje veze s dolinom rijeke Gvajas, jer imala indikacija da se zemljiste u dolini ove rijeke može iskoristiti za uzgajanje mnogih poljoprivrednih kultura.

PRENJ

U nizu dinarskih planina Prenj zauzima istaknuto mjesto. Veličanstvena je i grandiozna ova planina, najveći masiv hercegovačkog krša. Sa široke i razvedene površi dižu se orijaški kameniti vrhovi poput titanskih glava. Vjekovi su ih izbrzdali ledom, vodama i snježnim olujama, stvorivši skladnu ljepotu kamenitih vertikala, sipara i točila, snježanika, ledenjačkih dolina, a išaranih šumama i pašnjacima.

Odavna su planinari spoznali vrijednost i ljepotu ove planine. Upravo se navršilo dvadeset godina od kada su prva alpinistička kladiva odjeknula među stijenama Prenja. Bila su to kladiva zagrebačkih alpinista. Da su i planinari-fotoamateri odavno zapazili mogućnosti koje im pruža Prenj, pokazuje niz fotografija snimljenih posljednja četiri decenija, koje ovdje donosimo.

Danas je Prenj pristupačna i mnogo posjećivana planina. Markirani putovi vode s raznih strana do njegovih vrhova

i planinarskih domova. Guste šume na obroncima omogućavaju uspon ugodnom šumskom hladovinom. Posebni užitak pruža umornom putniku kupanje na plaži Boračkog jezera na podnožju planine.

Visoko u planini, na sunčanim pašnjacima susrećemo stada ovaca i hercegovačke stočare, dinarske gorštakе. Vrhovi Zelena glava, Otiš, Galić, Osobac, Lupograd, svi visoki preko 2000 metara, pružaju krasne vidike na Bosnu i Hercegovinu.

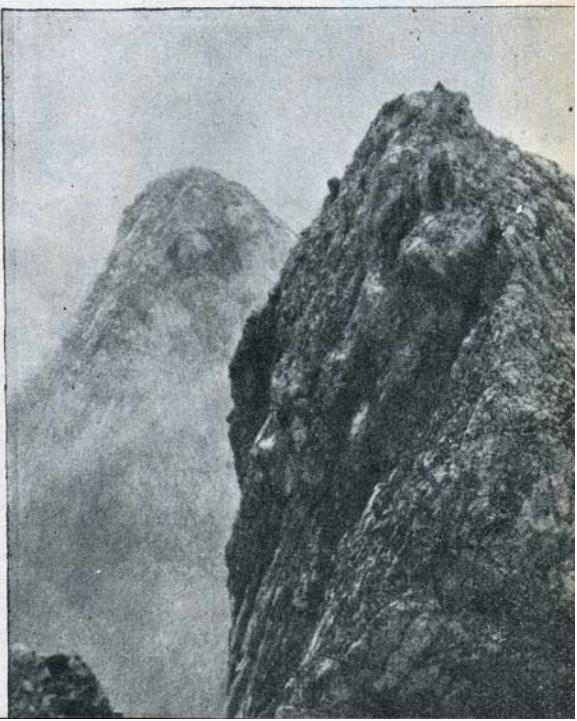
Urednik

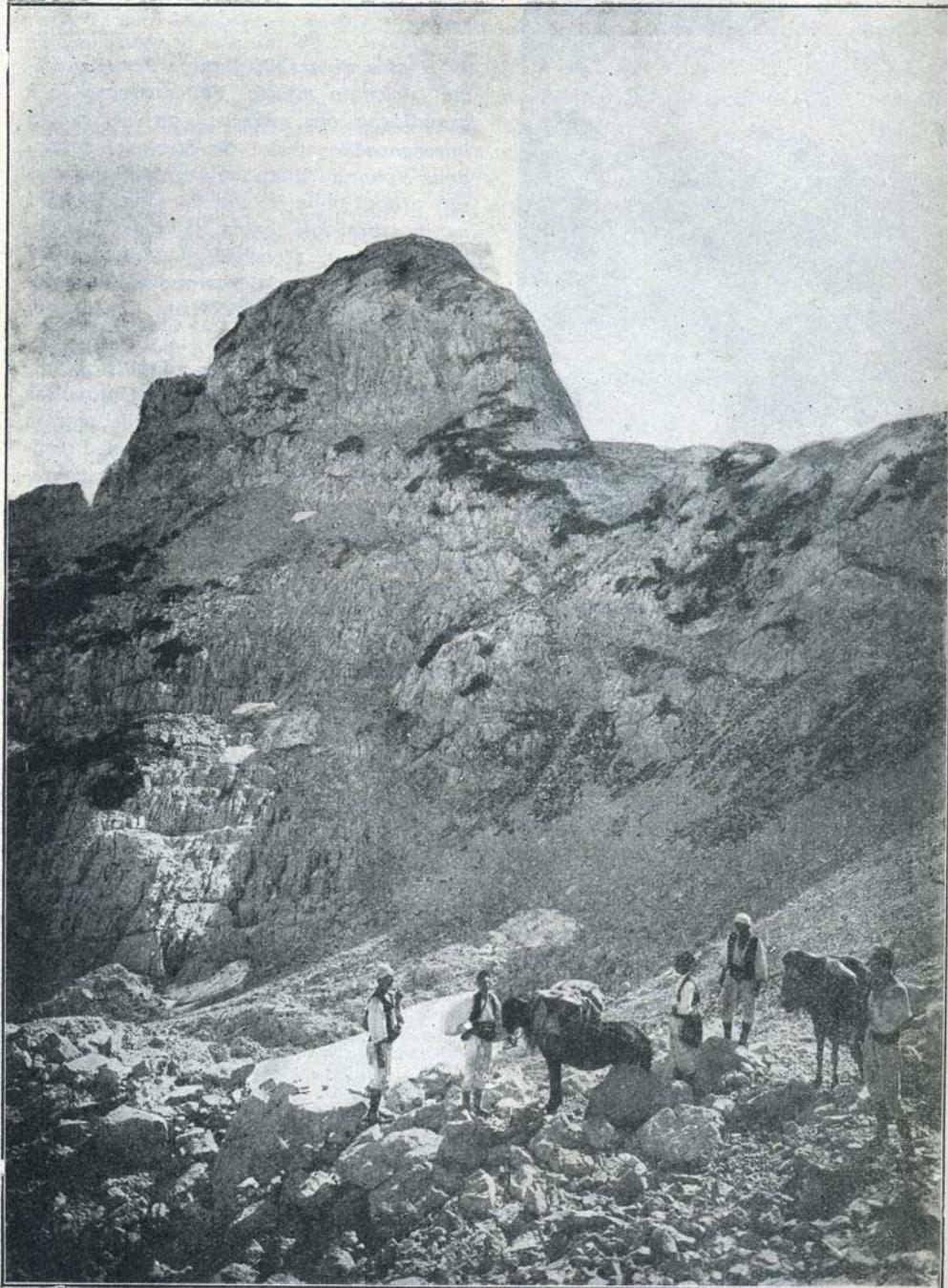
Gore:

Vjetrena brda i Lupograd
Foto: R. Božić

Desno:

Na grebenu Zelene glave
Foto: S. Brezovečki

Pod Lupoglavom

Foto: Dr. R. Simonović

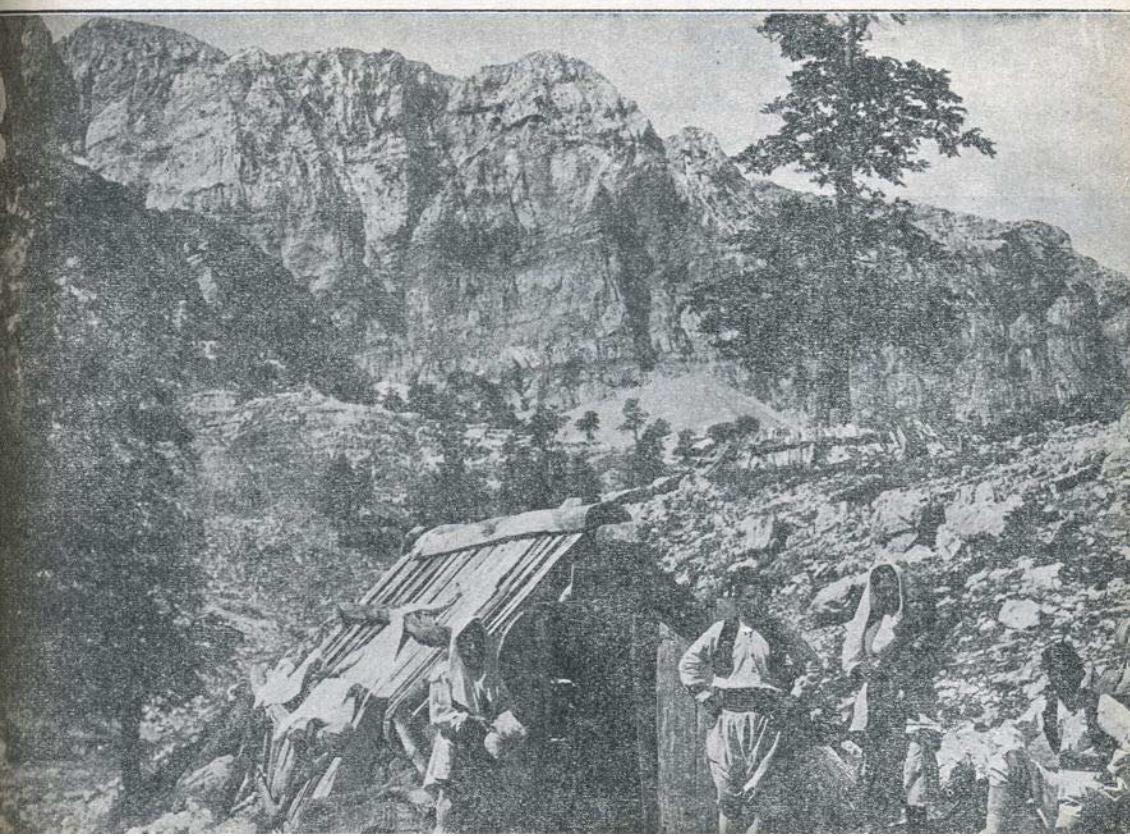
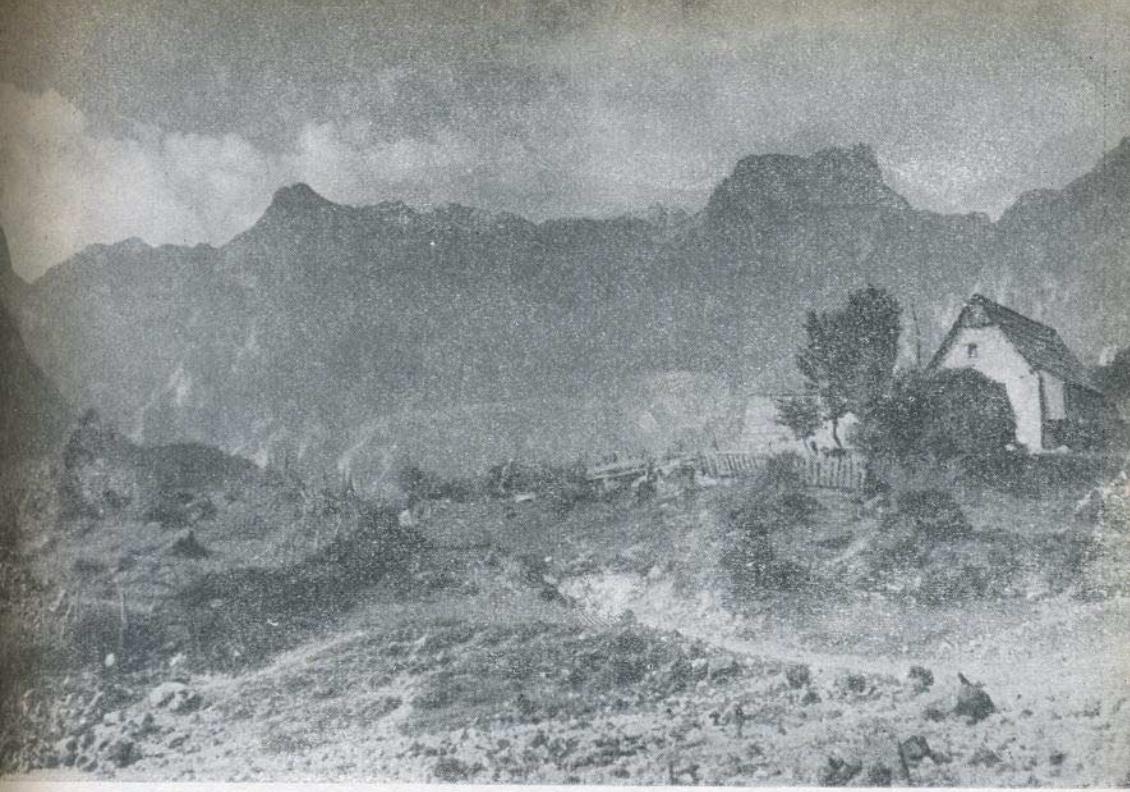
Desno gore:

Desno dolje:

*Prenj iz doline Bijele
Pastirski stan na Prenju*

Foto: B. Dilber

Foto: Dr. R. Simonović

Lijevo:

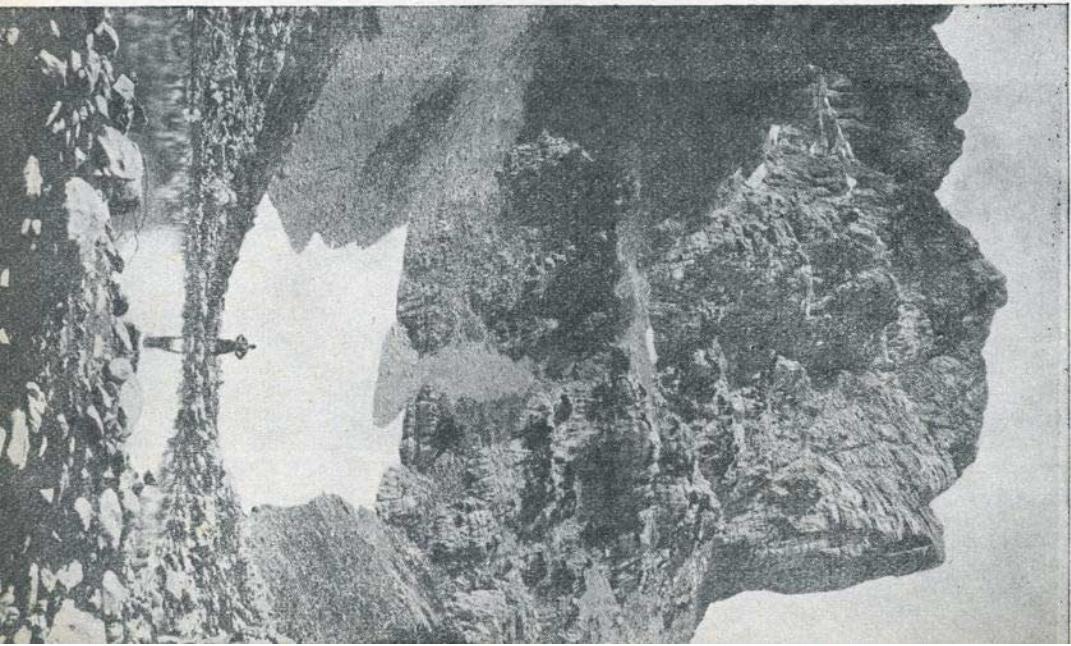
Pad slana

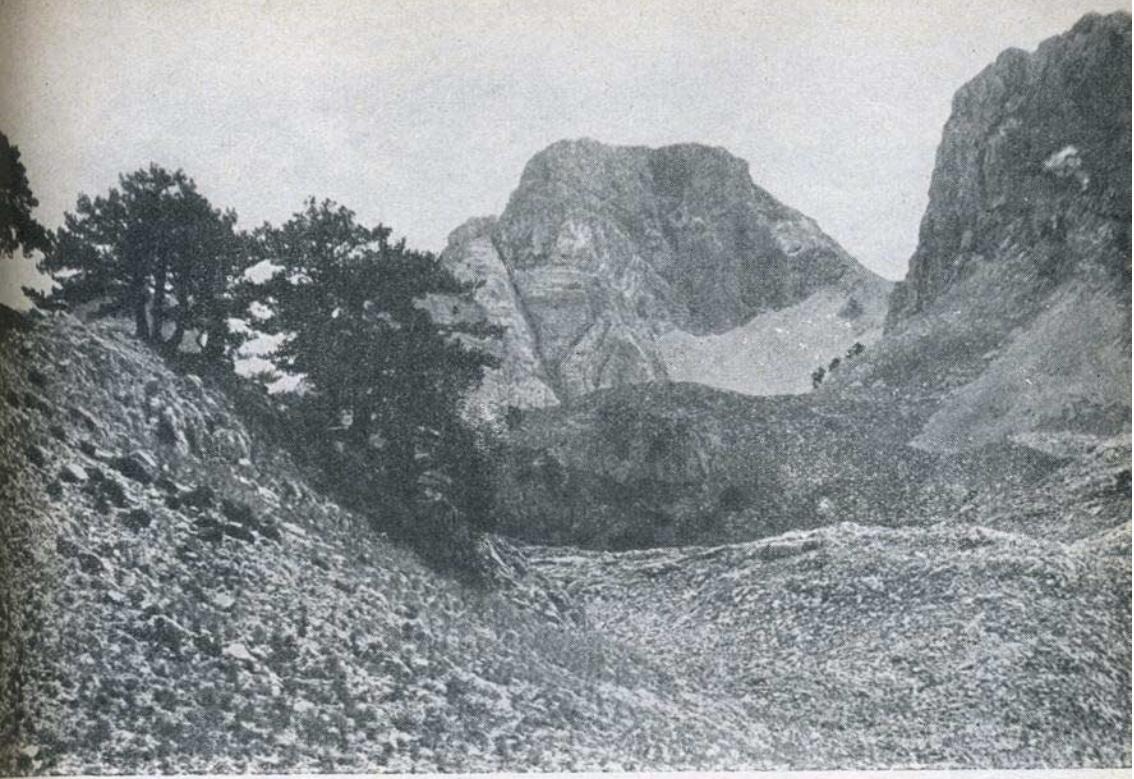
Sistice u

Neretu

Foto: F. Novotny

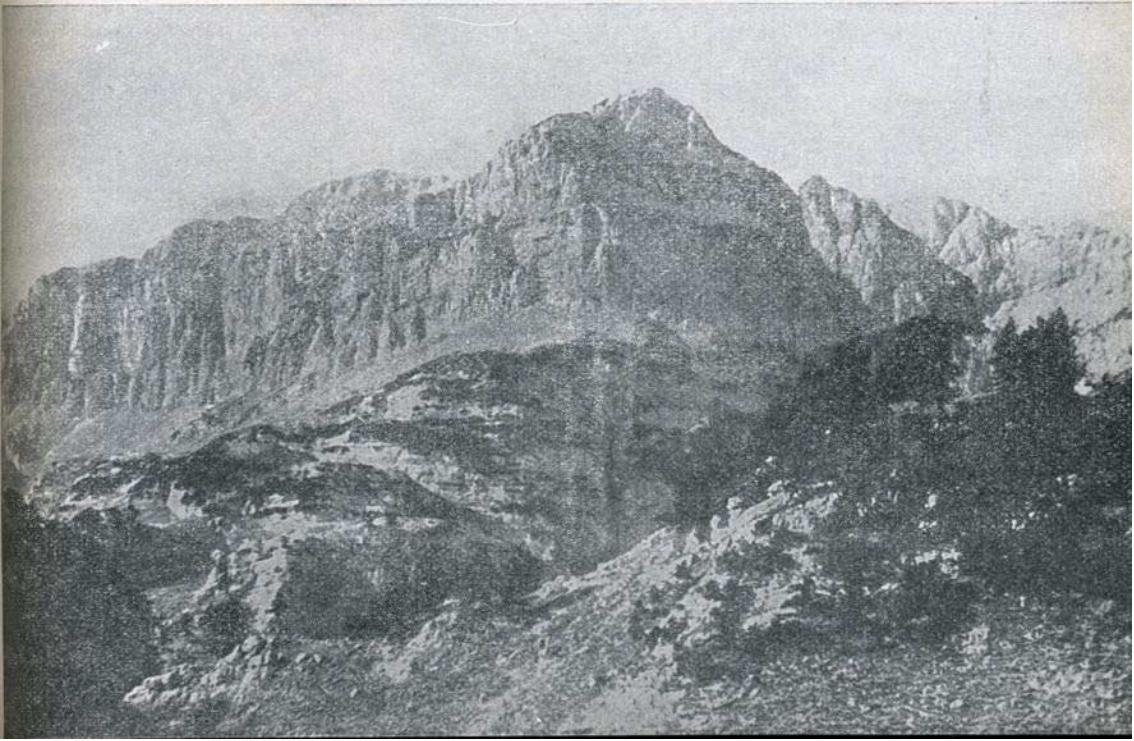
Desno:
Pod srednjim
vrhom
Sistice
Foto: Dr. S.
Simonovic

Otiš i Zelena glava u Prenju

Foto: Dr. B. Gušić

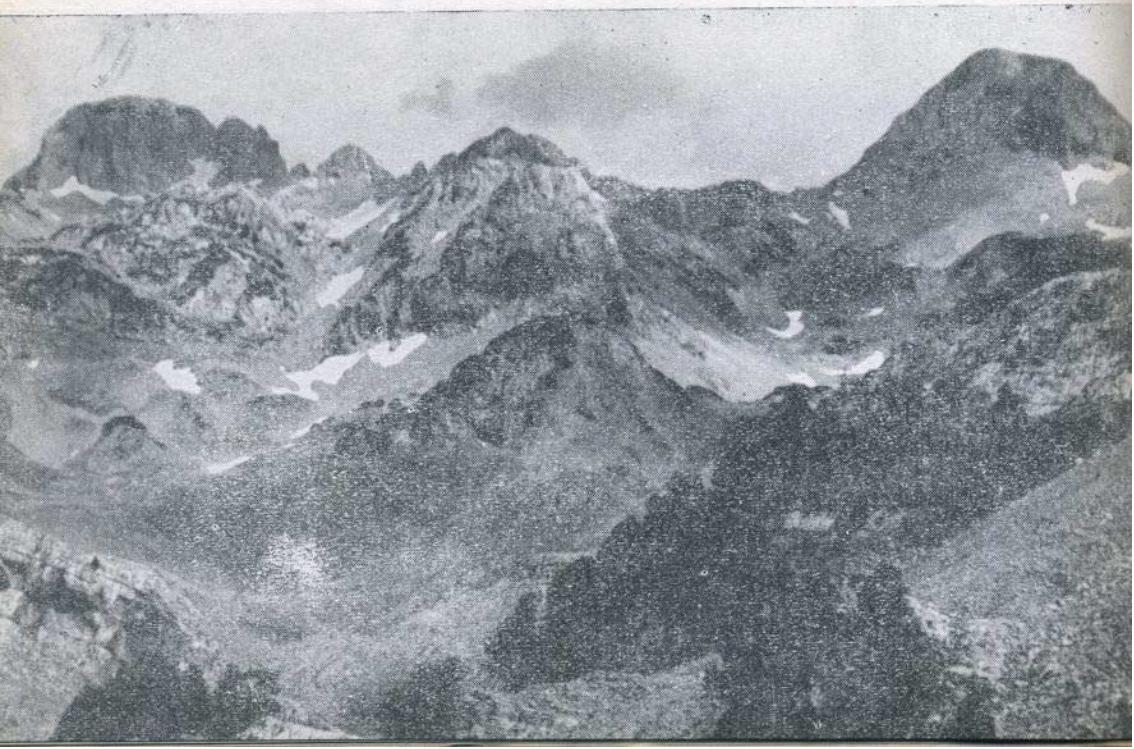

△ Pogled na Prenj sa vrha Hranisave

Prenj

Foto: M. Vasiljević
Foto: Dr. J. Poljak

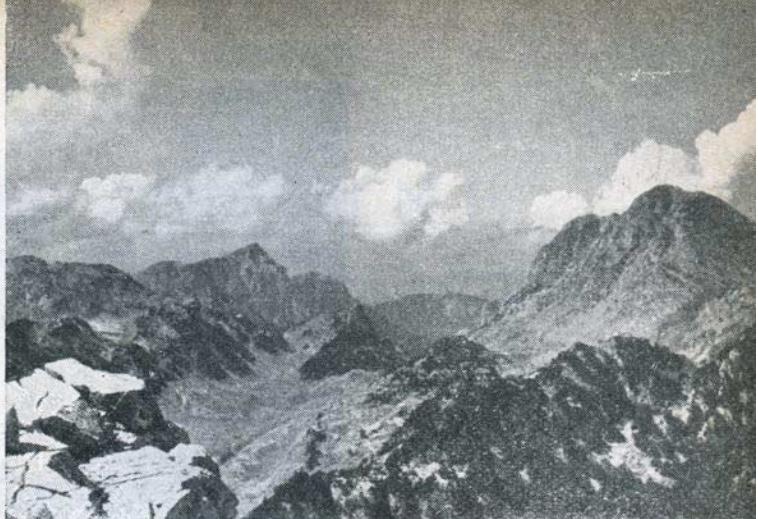
Najviši dio Prenja je gorski greben, koji se uzdiže u visinu od preko 2000 metara, a u dužinu od oko 15 kilometara. Smješten je posred visoravni koju razdvaja na dva oštro odijeljena područja.

Greben Prenja ne predstavlja jednu ravnu liniju, nego krvava od Galića do Otiša, a osim toga ima i postrance osamljenih vrhova. Naročito je impozantna trupina Lupoglava (vidi sliku), koji se strmim zidom osovio iznad doline Lučine. I za najžešće ljetne vrućine bjelasaju se ovdje snježanici.

Na Lupoglav se veže nazubljeni greben Vjetrenih brda, nalik na ogroman češalj. Pojedini vrhovi u njemu odijeljeni su dubokim brazdama pod kojima se nalaze nemirna točila i svari.

Slijedcā je skupina Otiša i Zelene glave, značajna golim kamenim trovrom, koji se izdaleka i sa svih strana jasno razabire. U skupini Otiša, gdje se nalazi i najviši vrh (2123 m), izveli su naši alpinisti vrijedne prvenstvene penjačke uspone.

Glavni gorski greben pretežno je gol i krševit, obrastao tek tu i tamo klekovicom. Tek u podnožju nalazi se na pojedina stabla bora ili bukve.

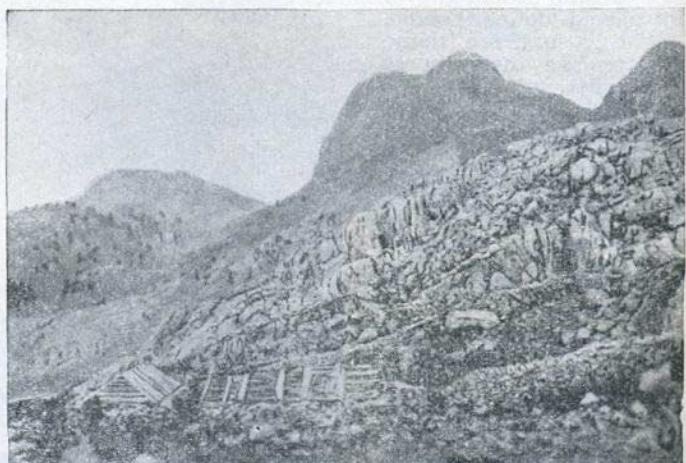
*U Prenju
Zelena Glava i Otiš*

Foto: V. Matz

Boračko
jezero. Pogled
na Koštu i
prodor Sištice
Foto: L. Ditz

Pastirski
stanovi na
Crnom polju
Foto:
J. Plaček

Pogled iz zraka
na Boračko jezero